

EXPLOTACIONS AGROECOLÒGIQUES DE LA COMUNITAT VALENCIANA: INDICADORS DE SOSTENIBILITAT I APLICACIÓ DEL BALANÇ DEL BÉ COMÚ PER A LA MILLORA DE LA SEUA GESTIÓ I CERTIFICACIÓ

Ajudes per a la Cooperació en el marc del Programa de Desenvolupament Rural de la Comunitat Valenciana 2014-2020

Conselleria d'Agricultura, Medi ambient, Canvi climàtic i Desenvolupament rural

Direcció del Projecte: Dr. Vanessa Campos

Departament de Direcció d'Empreses

Universitat de València

INDEX:

1. Introducció: objectius i metodologia
2. Agroecologia i explotacions agroecològiques a la Comunitat Valenciana: aplicació dels principis i valors de la Economia del Bé Comú
3. Indicadors de sostenibilitat aplicats a l'agroecologia: anàlisi bibliomètrica
4. Delphi: proposta de indicadors de sostenibilitat aplicats a les explotacions agroecològiques de la C. Valenciana
5. Grups peer: aplicació del Balanç del Bé Comú a les explotacions agroecològiques de la C. Valenciana
6. Resultats del projecte
7. Conclusions

Referències bibliogràfiques

Anexos

Organitzen

Patrocinen

Col·labora

1. Introducció: objectius i metodologia

El Projecte està alineat amb el I Pla Valencià de Producció Ecològica, que busca fomentar el trànsit cap a sistemes de producció més sostenibles i més ecològics. Com s'assenyala en el mateix Pla: això permetrà obtindre productes agroalimentaris de major qualitat i sense residus, atenent les necessitats i exigències dels ciutadans i dels mercats, que busquen una alimentació segura i de qualitat. Al mateix temps, el nou model productiu agroecològic ens ajudarà a lluitar contra el canvi climàtic, contribuint a frenar la contaminació de l'aigua i la desertificació, així com la pèrdua de diversitat agrària i cultural al nostre territori.

El Projecte també es basa en un procés participatiu que està alineat amb l'objectiu general del Pla. "Se proposa, així, com a objectiu general, impulsar la producció agrària local i ecològica, amb un eix diferenciador basat en l'agricultura familiar valenciana, connectant-la amb les iniciatives que treballen amb un consum més conscient i responsable, per donar impuls a una verdadera producció i transformació d'aliments de qualitat, afavorint així la sobirania alimentària al nostre territori i sent exemple d'una activitat agrària econòmicament rendible a llarg termini, ambientalment neta i socialment justa, és a dir, sostenible". Concretament, el present projecte respon a les següents línies estratègiques: Mesura 4.1 desenvolupament de transferència de coneixement i formació, Mesura 4.2 desenvolupament de la i+d+i, Mesura 5.1 millorar la governança i la interlocució amb el sector i millorar la certificació, Mesura 5.4 incloure les polítiques socials i d'integració de la generalitat valenciana i Mesura 5.5 promoció de la producció ecològica i dinamització de les activitats agràries sostenibles.

La idea del Projecte sorgeix primer d'un projecte previ realitzat per la Fundació Novessendes que té com a títol «Els ODS més prop gràcies a l'EBC: nova economia i ODS, cap a una economia amb rostre humà» al 2017 i posteriorment del projecte «L'Horta del Rajolar», un projecte d'agricultura social en el que s'estudia la seua certificació ecològica i en el que els patrons de la fundació van manifestar el seu interès en la realització del BBC (Balanz de Bé Comú), en considerar-lo més complet en termes de sostenibilitat que el certificat CAECV (Comitè Agricultura Ecològica de la CV). Les explotacions ecològiques de la Comunitat Valenciana tenen un gran nivell d'exigència en termes ambientals i un gran recorregut en sostenibilitat ecològica, però també s'hauria de millorar en sostenibilitat des de la dimensió social amb les aportacions de l'EBC.

Objectius

Dins del marc del Programa de Desenvolupament Rural de la Comunitat Valenciana 2014-2020 es pretén impulsar el compromís del sector agrícola valencià en la defensa dels ODS (Objectius de Desenvolupament Sostenible), en alineació amb els Drets Humans, a través dels principis i valors de l'EBC: 1) dignitat humana, 2) sostenibilitat mediambiental, 3) solidaritat i justícia social i 4) transparència i participació democràtica. Concretament, amb aquest projecte es pretén integrar el Model EBC (Economia del Bé Comú) en el sector agroecològic valencià, per mitjà d'un procés pilot de recerca-implantació-exemplificació, que pose en valor l'aportació d'aquest sector agrari al bé comú, incloent aspectes de sostenibilitat econòmica, social i ambiental de manera conjunta i integrada.

Per a això, s'establiran un sistema d'aliances públic-privades que ja treballen per aconseguir un desenvolupament realment sostenible del nostre territori, creant un equip d'innovació format per una organització ciutadana, l'activitat de la qual és el foment de l'Economia del Bé Comú al territori valencià (AVEBC), la Universitat de València UV com entitat pública mitjançant la Càtedra EBC-UV, i una organització professional agrària (La Unió de Llaoradors), com a representant de les explotacions i empreses representatives. Aquest equip d'innovació s'encarregarà, en una primera fase del projecte, i mitjançant un procés d'investigació-acció participativa, d'adaptar la Matriu del Be Comú i el seu Balanç del Bé Comú (EBC) a les peculiaritats de les explotacions agràries ecològiques valencianes, a fi de finalment crear una figura de qualitat diferenciada que conjumine tant els aspectes ambientals ja integrats per la certificació del CAECV, com altres criteris de sostenibilitat englobats en el BBC. La participació directa en aquesta primera fase de empreses representatives del sector és fonamental per a que l'adaptació incloga les peculiaritats del sector agroecològic valencià i les seues necessitats.

En una segona fase es crearan els grups PEER (grups entre iguals), grups de entre 3-5 empreses del sector que realitzen i posen en comú el resultat del seu BBC, com alternativa a les auditories tradicionals. D'aquesta manera es pot treballar en grups afavorint la cooperació, l'anàlisi grupal i conjuminar recursos econòmics. En finalitzar aquesta fase tindrem la primera promoció d'operadors d'agricultura ecològica amb el BBC (Balanç del Ben Comú) realitzat.

Paral·lelament a totes les fases del projecte es realitzaran les gestions des de l'AVEBC tant a nivell federal com a nivell internacional per a l'aval i reconeixement de la figura de qualitat diferenciada. En aquest procés, s'implicarà les administracions públiques i entitats europees.

En una tercera fase, es pretenen millorar la competitivitat dels productors afegint valor social als productes agrícoles ecològics i exemplificar les seues bones pràctiques, promocionant-les en mercats locals i internacionals. Realitzarem accions de comunicació, interlocució i sensibilització amb l'objecte d'impulsar un model de ciutadania compromesa activament en la consecució d'un món més equitatiu i sostenible, a través del foment de comportaments responsables en la solidaritat, la justa distribució de la riquesa, el consum ètic i ecològic, el comerç just, les finances ètiques i una cultura general de respecte i tolerància a les persones, l'equitat de gènere i el racional aprofitament dels recursos i el respecte pel medi ambient.

En finalitzar el projecte, després de les jornades de clausura, reflexionarem sobre el canvi de paradigma econòmic i la necessitat de "reinventar l'agricultura", tenint en compte aquest nou paradigma econòmic, que posa a les persones i al territori en el centre de l'economia. Aquesta experiència pilot l'enfocarem amb una activitat planificada amb caràcter de prova o assaig per a treballar la sostenibilitat en un sector, que inicialment està a mig camí i molt sensibilitzat amb l'economia social i el bé comú. En aquest projecte pilot anem a provar les aportacions que els valors, criteris i eines de l'EBC poden fer a les explotacions agrícoles certificades ecològiques. En aquest context d'implementació de processos i eines, anem a provar processos i eines noves.

En acabar el projecte, pretenem haver col·laborat en assentar les bases per a establir un sistema de criteris de valoració que marquen el full de ruta de la sostenibilitat en l'agricultura valenciana. No podem parlar de sostenibilitat al sector agrícola sense ficar a homes i dones, territori, cultura i medi ambient en el centre.

Per tant, l'objectiu general del projecte és integrar el Model EBC (Economia del Bé Comú) en el sector agroecològic valencià, per mitjà d'un procés pilot de recerca-implantació-exemplificació, que pose en valor l'aportació d'aquest sector agrari al bé comú (aspectes de sostenibilitat econòmica, social i ambiental). Aquest objectiu general es pot dividir en un conjunt d'objectius específics: 1) Crear una figura de qualitat diferenciada, adaptant el Balanç del Bé Comú (BBC) a les característiques de les explotacions agràries ecològiques valencianes; 2) Establir sinèrgies entre organitzacions socials, entitats públiques, agrupacions d'agricultors, institucions, societat civil i productors, per a potenciar que el sector agrícola integre i pose en valor criteris de sostenibilitat i els valors de l'Economia del Bé Comú; 3) Fomentar una cultura de col·laboració entre productors ecològics, aconseguint millors resultats en sostenibilitat (econòmica, social i ambiental); i 4) Millorar la competitivitat dels productors afegint valor social als productes agrícoles ecològics i exemplificar les seues bones pràctiques, promocionar-los en mercats locals i

internacionals. Els resultats esperats del projecte són: Manual d'implantació i certificació EBC al sector agrícola, la realització del BBC per part d'un grup determinat d'empreses i la sensibilització en els valors de la sostenibilitat a productors, comercialitzadors i consumidors finals.

El Grup de Recerca

El Grup de Recerca del projecte està format per membres que pertanyen a les tres entitats que actuen com a socis del Projecte i que mantenen interès directe amb l'agroecologia i el model de l'Economia del Bé Comú: la Càtedra d'Economia del Bé Comú de la Universitat de València (CATEBC), l'Associació Valenciana per al foment de l'Economia del Bé Comú (AVEBC) i la Unió de Llauradors i Ramaders (La UNIÓ).

L'AVEBC va néixer el març de 2015 com una associació que pretenia aunar esforços dels diferents grups locals que, de forma espontània, van anar sorgint pel nostre territori entre 2012 i 2014. Aquests grups de ciutadans i ciutadanes ens juntarem per què teníem molt clar que un altra economia era possible, observant els resultats de la devastadora crisi del 2008. Treballem per difondre el model de l'Economia del bé comú al nostre territori entre tots els àmbits de la societat: ciutadania, empreses i organitzacions, centres educatius, municipis,... Col·laborem amb altres entitats i moviments socials amb els que compartim la necessitat d'un canvi de model (Fundació Novessendes, REAS, Nova Feina, Red Enclau, Justícia Fiscal, Pobresa zero,...). Actualment comptem amb tres grups locals molt actius Alacant, Betxí (Castelló) i València. Entre les nostres activitats destaquem: 1) Formació pròpia, i en col·laboració amb altres entitats, sobre el Balanç del Bé Comú (BBC) aplicat a municipis i empreses i organitzacions; 2) Realització de xarrades i ponències sobre el model EBC en infinitat de llocs i per a públic de tot tipus (centres educatius, empreses, ajuntaments,...) en uns casos com a invitats en altres com organitzadors; 3) Posar a disposició d'empreses i municipis, o qualsevol altre tipus d'organització, les ferramentes actualitzades per a l'aplicació del BBC; 4) Informació, acompanyament i consultoria en l'aplicació del BBC per a empreses, municipis i centres d'educació; 5) Col·laboracions actives en diferents projectes com: "Los ODS más cerca gracias a la EBC" - Novessendes, "Espenta" - Novafeina, Mentorización Col-lab - Las Naves (Ajuntament de València), Publicacions i formació EBC - Càtedra EBC-UV, Mercado Social – REAS i Convenis de col·laboració signats amb la Universitat de València i amb la Universitat Jaume I, entre d'altres; i 6) Connexió i participació activa amb l'evolució del moviment EBC tant a nivell estatal com internacional.

La CATEBC es constitueix al 2017 i està patrocinada per la Conselleria d'Economia Sostenible, sectors productius, comerç i treball de la Generalitat Valenciana. També està finançada

per Caixa Popular, cooperativa de crèdit valenciana. Naix amb el propòsit de desenvolupar i potenciar l'Economia del Bé Comú a la Comunitat Valenciana des de l'àmbit universitari a través de la realització de diferents activitats de difusió, formació i investigació. Entre les activitats formatives destaquen la realització de: cursos de formació dirigits a empreses valencianes que desitgen iniciar-se en l'EBC i implantar el Balanç del Bé Comú; cursos de Postgrau de la UV sobre EBC dirigits a la comunitat universitària i al públic en general; i altres activitats formatives que s'estimen oportunes com tallers, jornades i seminaris en matèria de EBC. També es planteja desenvolupar un Projecte d'Innovació Docent amb la finalitat d'implantar el model de l'EBC i els seus principis i valors en la programació docent dels ensenyaments universitaris i no universitaris (Batxillerat, Secundària, Cicles formatius i Primària). Entre les activitats investigadores cal assenyalar la realització de: projectes de recerca en matèria de EBC, contractes en matèria d'assessorament empresarial per a empreses que desitgin implantar l'EBC i estudis i informes proposats per la Direcció General d'Economia, Emprenedoria i Cooperativisme en matèria de EBC. Entre les activitats divulgatives s'inclouen: la celebració de Seminaris, Jornades i Tallers en matèria de EBC dirigits a la comunitat universitària i al públic en general; l'edició de publicacions (llibres, revistes, etc.) en matèria de EBC; i la convocatòria de Beques i Premis adreçats a estudiants universitaris¹. La Càtedra compta amb una xarxa de innovació educativa formada per més de 80 professors i professores de diferents centres educatius dels nivells d'ensenyament de primària, secundària, batxillerat i universitats. A través d'aquesta xarxa es desenvolupen tot tipus d'activitats enfocades a l'educació en valors. Anualment realitza diferents tipus de jornades divulgatives, entre les que destaquen: Jornades de Responsabilitat Social en entitats bancàries, Trobada de Municipis del Bé Comú de la Comunitat Valenciana i Seminari sobre Emprenedoria social i Economia del Bé Comú.

La UNIÓ es constitueix en 1977 com una Organització Professional Agrària democràtica, unitària i independent de qualsevol grup polític, econòmic o religiós, sense fins lucratiu, constituïda amb la finalitat de defensar i promoure els interessos generals de les persones professionals del sector agrícola, ramader i forestal, de les explotacions familiars agràries i de totes les persones treballadores rurals, per compte propi, que realitzin activitats agràries, artesanals o ocupacions similars o connexes. Són objectius de LA UNIÓ, entre d'altres: 1) Promoure el desenvolupament sostenible dels mitjans rurals, així com aquelles tècniques i pràctiques en els cultius i la ramaderia que es mostren més respectuoses amb el medi ambient i el manteniment del paisatge, els espais rurals, naturals i protegits; i 2) Sensibilitzar l'opinió pública i agents socials i

---

¹ Es pot consultar la memòria d'activitats de la Càtedra a l'enllaç: https://www.uv.es/catedraebc/Image/%20val%20Memoria_activitats_17.pdf

econòmics en general, sobre la necessitat de mantenir un teixit rural viu i una agricultura i silvicultura amb un número suficient de persones professionals del sector agrícola, ramader i forestal. LA UNIÓ ve desenvolupant des del 2011 el projecte puntdesabor.com per al cultiu, venda directa i distribució, sense intermediaris, fonamentalment d'hortalisses i fruites procedents de l'agricultura ecològica i de proximitat. Els principis rectors que van motivar el projecte són: Producte local i consum de proximitat, Agricultura contractual amb els productors, Cadenes curtes de comercialització i Preus basats en paràmetres de justícia i ètica des d'un punt de vista agroecològic i social. LA UNIÓ cultiva una finca de 15 hectàrees a la Marjal dels Moros (Sagunt) dins d'un espai natural protegit que pertany a la Xarxa Natura 2000 (zona ZEPA i RAMSAR), al costat del Centre d'Educació Ambiental de la Comunitat Valenciana. Allí es produeixen tot tipus de verdures, hortalisses i fruites de temporada. La finca està certificada des de l'any 2002 pel Comitè d'Agricultura Ecològica de la Comunitat Valenciana (ES-ECO-020-CV). Disposa dos botigues puntdesabor.com al carrers Avellanes i Navarro Cabanes de la ciutat València (entre la plaça de la Reina i la plaça de l'Ajuntament de València) que juga un paper fonamental en el diàleg i la comunicació directa amb el consumidor, en la seua formació i educació en el consum responsable de productes ecològics, de temporada i de proximitat. Paral·lelament, LA UNIÓ desenvolupa convenis amb les diputacions provincials, en els quals es realitzen a les escoles actuacions, com tallers, exposicions itinerants, acompanyat de material atractiu i didàctic per a totes aquelles escoles que estan treballant la producció agrària ecològica i de proximitat, ja siga perquè disposen d'un hort escolar ecològic, perquè han introduït aliments ecològics en el menú del seu menjador o, senzillament, perquè tenen interès a treballar aquest tema. Els tallers persegueixen els següents objectius: Oferir a totes les escoles interessades a conèixer la producció ecològica dels aliments un taller amb els alumnes per treballar este tema, Informar els alumnes i professorat sobre la producció ecològica dels aliments i els trets que la caracteritzen i Sensibilitzar sobre la necessitat de produir i consumir productes ecològics i de proximitat. L'equip professional de LA UNIÓ (60 professionals) està dividit en diverses unitats, política, projectes i innovació, assessorament, publicitat, relacions públiques i unitat de premsa que cobreixen al mateix temps tot el territori valencià a través d'oficines comarcals. LA UNIÓ, com a associació disposa de més 5.000 socis dins la seua estructura. Tots ells són professionals del món agropecuari, així com habitants del món rural amb un important número de professionals i PIMEs agràries dedicades a l'agricultura i ramaderia ecològica, alguns dels quals formen part del CAECV on LA UNIÓ ostenta la presidència. Per als projectes europeus, LA UNIÓ disposa de la Unitat d'Innovació. Esta unitat s'enfoca en el desenvolupament sostenible buscant noves formes d'integrar l'agricultura en les tres dimensions

de la sostenibilitat, social, ambiental i econòmica.

Metodologia

Per a la consecució dels objectius establerts en el projecte, s'ha utilitzat una doble metodologia d'anàlisi bibliomètrica i d'anàlisi empírica. En primer lloc, s'ha realitzat una revisió en profunditat de la bibliografia en matèria d'agroecologia i d'Economia del Bé Comú. D'aquesta revisió de la literatura sobre indicadors de sostenibilitat aplicats a la agricultura, s'ha realitzat una anàlisi bibliomètrica i s'han definit els conceptes clau del tema a tractar. D'aquesta manera s'ha pogut fer una primera acotació sobre els indicadors necessaris per a mesurar la sostenibilitat en el sector agrari.

En segon lloc, s'ha realitzat una anàlisi empírica amb una doble visió, quantitativa i qualitativa. L'anàlisi empírica quantitativa ha consistit en l'aplicació del Mètode Delphi, consistent en l'aplicació d'un qüestionari a un grup d'experts en la matèria (entre productors i tècnics agraris) amb la finalitat de fer una selecció dels indicadors més significatius per a mesurar la sostenibilitat en el sector agrari. D'aquesta anàlisi empírica quantitativa s'han obtingut els indicadors definitius que posteriorment s'han utilitzat per a mesurar la sostenibilitat de les explotacions agroecològiques de la Comunitat Valenciana. Una vegada seleccionats els indicadors de sostenibilitat agrària, s'ha passat a realitzar l'anàlisi empírica qualitativa consistent en la creació de 3 grups peer formats per productors agraris especialitzats en agroecologia amb la finalitat de implementar el balanç del bé comú, mesurar així els seus impactes socials i ambientals i proposar un pla de millora. L'anàlisi empírica qualitativa ha estat basada en la interacció i la col·laboració entre diferents tipus de productors agraris, que de manera compartida i cooperativa han desenvolupat els indicadors de sostenibilitat agroecològica. Els detalls sobre la metodologia utilitzada s'analitzen en els següents apartats del present informe.

Per últim, els resultats obtinguts amb el doble estudi empíric realitzat s'han compartit amb la globalitat del sector agroecològic i amb les administracions públiques, amb la finalitat de fer extensiu el model proposat. S'han realitzat accions de presentació dels resultats obtinguts (seminaris, jornades i tallers) amb l'objectiu de generar sensibilització pel temes de la sostenibilitat agroecològica a tres nivells: productors, consumidors i administracions públiques.

2. Agroecologia i explotacions agroecològiques a la Comunitat Valenciana: aplicació dels

principis i valors de la Economia del Bé Comú

A continuació es defineixen els conceptes bàsics corresponents a l'objecte d'estudi del projecte, açò és: l'agroecologia i l'Economia del Bé Comú. Per a definir aquests conceptes s'han utilitzat fonts de informació bàsica procedent d'articles científics i dels materials pertanyents a l'Associació per al foment de l'Economia del Bé Comú.

2.1 Agroecologia: definició i característiques

L'agroecologia és una disciplina científica que consisteix en aplicar els principis de l'ecologia a l'agricultura amb la finalitat d'aconseguir la sostenibilitat dels agro-ecosistemes. Abarca tant els sistemes de conreus com el desenvolupament local. El agro-ecosistema és la seua unitat de treball i el seu objectiu és crear agro-ecosistemes similars als ecosistemes naturals on l'espai de conreu és tractat com un lloc viu, que té valor en sí mateix (Gliessman, 2002; Gliessman et al., 2007).

No obstant, alguns autors assenyalen que és un concepte pluriepistemològic (Ruiz Rosado, 2006; Sevilla Guzmán, 2007; Gómez et al., 2015), ja que a més de l'enfocament científic descrit, també és considerat com un moviment social i com una praxi camperola. Com a moviment social, busca posar en marxa una sèrie de processos socials capaços de crear sinèrgies positives que logren el desenvolupament humà a partir del enfortiment de l'economia local. A més, inclou diferents perspectives de manera integrada: ecològica, soci-econòmica i política. Apareix com un tipus d'agricultura alternativa a les pràctiques tradicionals basades en el despilfarrament de l'aigua, l'ús de productes químics i dels mono-cultius.

L'agroecologia forma part del que es coneix com a agricultura sostenible i utilitza com a principis el reciclatge de nutrients, la diversitat, les sinèrgies i la integració. Ofereix una visió més respectuosa amb l'entorn amb un ús òptim de l'aigua, l'elecció de les varietats idònies segons el territori, la preservació de la bio-diversitat, l'ús de pesticides i adobs verds, minimitzant l'impacte ambiental i la toxicitat dels aliments. Les principals pràctiques agro-ecològiques que realitza són (Altieri et al., 1999; Altieri, 2002): 1) Diversificació vegetal i animal, tant a nivell d'espècies com genètiques; 2) Reciclatge de nutrients i matèria orgànica, tot optimitzant la disponibilitat de nutrients; 3) Provisió de condicions edàfiques adients per al creixement dels conreus emprant matèria orgànica i estimulants la biologia dels sòls; 4) Minimització de les pèrdues hídriques i de sòls, tot controlant els processos erosius i de reg; 5) Minimització de pèrdues d'insectes patògens i males herbes, mitjançant pràctiques preventives; i 6) Explotació de sinergismes i interrelacions

entre espècies del regne vegetal i animal.

La OCDE defineix l' agroecologia com "el estudio de la relación de los cultivos agrícolas y el medio ambiente". En l'agroecologia, a més de l'agricultura ecològica, s'inclou també l'estudi del territori i la relació amb la societat i la seua influència en l'agricultura (Casado y Hernández, 2012). L'agricultura ecològica és una tècnica de producció condicionada a una normativa i a una regulació determinada, principalment provinent de la Unió Europea. Mentre que l'agroecologia analitza també el territori i la comunitat on s'ubica, combinant coneixement tècnic i observació (Sarandon et al., 2002; Sarandon y Flores, 2014). A l'informe sobre el dret a la alimentació de Olivier De Schutter s'assenyala que «la reinvençió de l'agricultura és la única eixida contra la crisi alimentària». El Relator Especial de la ONU sobre el dret a la alimentació destaca que «és necessari un canvi de paradigma orientat cap a l'agroecologia».

L'agroecologia permet fer front als principals desafiaments actuals com la reducció de les emissions de gasos hivernacles, la pol·lució que afecta a la biodiversitat i la toxicitat que els pesticides químics suposen per a les persones, a la vegada que busca la manera de augmentar la productivitat de l'agricultura per a aconseguir la seua viabilitat econòmica.

2.2 Aplicació del model de la EBC

Els principis de l'Economia del Bé Comú (EBC) són valors universals como els drets humans. L'EBC té en el Balanç del Bé Comú la seua ferramenta estratègica per a l'aplicació i implantació del model, mesurant el valor social i ambiental que crea una empresa. El Balanç del Be Comú mesura el grau de compliment que una empresa aconsegueix en distintes dimensions: 1) la dignitat humana, 2) la solidaritat i justícia social, 3) la sostenibilitat ecològica i 4) la transparència i democràcia participativa. Aquests valors s'analitzen des de la perspectiva de distintes agents econòmics o grups de contacte: 1) proveïdors, 2) propietaris i finançadors, 3) empleats, 4) clients i altres empreses i 5) entorn social. Mitjançant la Matriu del Bé Comú (MBC), es relacionen els 4 valors amb els 5 grups de contacte i s'obtenen 20 «temes» diferents que són valorats (amb puntuacions) a través de diferents tipus de indicadors de sostenibilitat. La puntuació màxima que pot obtenir una empresa és de 1.000 punts (50 per a cada tema) i segons la puntuació obtinguda es pot classificar en quatre tipus diferents: principiant (menys de 100 punts), avançada (menys de 300 punts), experimentada (menys de 600 punts) i exemplar (més de 600 punts).

L'aplicació del Balanç del Bé Comú a les explotacions agroecològiques de la C. Valenciana

permetrà mesurar quin és el seu impacte social i ambiental actual i proposar mesures de millora en aquells aspectes que estiguen menys desenvolupats. D'aquesta manera, aquestes explotacions podran millorar la creació de valor social, especialment en aspectes com l'enfocament de gènere i l'aplicació dels ODS, entre d'altres, a més del valor ambiental o ecològic. A continuació s'assenyalen alguns aspectes derivats de l'aplicació de la Matriu del Bé Comú, que pot ser convenient destacar.

La perspectiva ambiental

Les explotacions agràries valencianes que van a participar en el projecte ja tenen una sensibilització i enfocament suficientment avançat pel que fa referència a la perspectiva ambiental, donat que es tracta d'explotacions agroecològiques. En tot cas, el que volem proposar-les és que utilitzin el Balanç i la Matriu del Bé Comú com a ferramentes per a mesurar el seu valor ambiental i d'aquesta forma, a més de millorar la gestió ambiental, enllaçar també aquesta dimensió ambiental amb la dimensió social.

La Matriu del Bé Comú inclou la perspectiva ambiental mitjançant el valor 3 «sostenibilitat ecològica», que es mesura a través dels seus indicadors: A3. Sostenibilitat mediambiental de la cadena de subministrament (on s'analitza l'impacte ambiental sobre el conjunt de la cadena de subministrament), B3. Inversions sostenibles i ús dels recursos financers (impacte ambiental de les inversions i els recursos financers que utilitza l'empresa), C3. Promoció del comportament ecològic de les persones empleades (alimentació durant la jornada laboral, mobilitat i transport al lloc de treball i comportaments respectuosos amb el medi ambient), D3. Impacte ambiental de l'ús i de la gestió de residus dels productes i serveis (relació cost-benefici ambiental dels productes/serveis de l'empresa, ús moderat de productes i serveis i impactes desproporcionats) i E3. Reducció de l'impacte mediambiental (impacte absolut i impacte relatiu). Els principis en els que es basa són: 1) la natura és de tots: la natura té valor propi i no pot ser propietat privada. S'evita l'aclapament de terres i el seu traspàs queda supeditat a requisits ecològics i socials; i 2) reducció de la petjada ecològica: s'ha d'establir una quota sostenible a nivell mundial per a particulars, empreses i països. L'EBC col·loca als sers humans i a tots els sers vius, així com l'èxit de les relacions entre ells, en el centre del sistema econòmic. Transfereix els valors de hui en dia ja vàlids de relació i constitució/organització al mercat, apreciand als actors econòmics que es comporten i organitzen de forma humana, cooperativa, solidària, igualitària, ecològica i democràtica.

La perspectiva social: dignitat humana en el lloc de treball i igualtat de gènere

L'agricultura valenciana ha de incloure com a valor fonamental del seu funcionament, la dignitat de les persones que treballen i participen en ella, en especial de les dones. El model per al desenvolupament de l'agricultura a la Comunitat Valenciana, no pot seguir perpetuant desigualtats i sustentant-se en el treball invisible i gratuït de la meitat de la població. La invisibilitat de la perspectiva de gènere en el medi rural porta a l'exclusió de les dones del poder de prendre decisions. De sovint, es segueixen ignorant o menysvalorant les aportacions de les dones. No es dona suficient valor a les seues vivències, perspectives i coneixements. S'oblida que les seues pràctiques poden ser models universalitzables i aportar solucions creatives i innovadores. Per aquest motiu, és imprescindible incloure les veus de les dones en els diferents debats actuals.

La EBC, igual que EG i BDH, comparteix l'enfocament de la cooperació al desenvolupament que analitza la realitat des del punt de vista de les desigualtats amb una mirada especial i reforçada a la iniquitat que pateixen més persones en el món, la desigualtat de gènere. Les desigualtats es troben en el centre de tots els problemes del desenvolupament sostenible i es poden considerar com una violació dels drets humans en sí mateix, com ho és la pobresa. La EBC corregeix les pràctiques discriminatòries, sobre tot les de gènere, i l'injust repartiment de poder, recursos, oportunitats i capacitats existents en el món. Aquesta anàlisi es realitza en clau de drets humans, identificant quines persones són les titulars d'aquests drets i quines persones i institucions són les titulars d'obligacions i responsabilitats, i capacitant-les.

En aquest sentit, concretament en la Matriu del Bé Comú es treballa en els següents indicadors. En C1. Dignitat humana en el lloc de treball s'arreglen aspectes com la cultura organitzacional orientada a les persones (les persones en el centre de l'empresa i ambient de treball basat en el respecte i la confiança), la promoció de la salut i la seguretat en el treball i la diversitat i igualtat d'oportunitats (criteris de diversitat i igualtat de gènere). En C2. Característiques dels contractes de treball s'inclouen aspectes com la política de retribucions (retribucions justes, no discriminatòries i transparents), els horaris laborals i les condicions de treball i accions de conciliació. En E1. Propòsit i impacte positiu dels productes i serveis s'arreglen aspectes como la millora de la qualitat de vida de les persones i la seua dignitat.

La perspectiva social: la dignitat en la cadena de subministrament

Un dels aspectes més significatius en el sector agroalimentari és el que fa referència a les condicions laborals i socials de totes les persones que participen en la cadena de subministrament, en especial les que afecten als productors agraris. En aquest sentit, s'ha de garantir un comportament digne en tota la cadena de subministrament. Per a aconseguir aquest objectiu, les

empreses han de controlar els impactes socials dels productes i serveis que gestionen, així com les relacions entre clients i proveïdors.

El sector agrari valencià es caracteritza per una concentració del poder de mercat en les grans empreses de distribució comercial, que són els principals clients dels productors agraris. Aquestes cadenes de comercialització imposen les condicions de compra-venda, de manera que els preus d'origen són molt baixos (de vegades no cobreixen els costos de producció) i els preus finals als consumidors molt alts. També es produeixen preus de compra als proveïdors agraris (empreses de subministrament) molt elevats, que incrementen encara més els costos dels productors. La conseqüència de tot açò és un nivell de renda agrària per als productors molt baix, insuficient per a mantenir les explotacions, la qual cosa provoca l'abandonament del camp o mantenir-se amb una renda de supervivència.

Tots aquests aspectes s'arreglen a la Matriu del Bé Comú a través de les següents variables i els seus indicadors corresponents. En A1. Dignitat humana en la cadena de subministrament s'arreglen indicadors relacionats amb les condicions de treball i impacte social en la cadena de subministrament com són criteris de selecció dels proveïdors, certificació dels productes/serveis comprats i avaluació dels riscos socials en la cadena de subministrament i mesures que es prenen per a evitar-los. En A.2. Justícia i solidaritat en la cadena de subministrament s'arreglen indicadors que fan referència a les relacions comercials justes entre clients i proveïdors, l' actitud ètica, la promoció de la justícia i solidaritat en la cadena i els possibles abusos de poder de mercat. En D1. Actitud ètica amb els clients s'arreglen indicadors sobre la comunicació justa i solidària amb els clients

La transparència i la participació democràtica

Transparència i participació democràtica és un dels quatre valors que arreplega el model de l'Economia del Bé Comú i que també caldria mesurar i millorar en el funcionament de les explotacions agroecològiques de la Comunitat Valenciana. La base d'aquests valors és la de proporcionar informació clara i completa a tots els grups de contacte de l'organització (transparència) i la d'afavorir la seua participació en la presa de decisions i en les activitats que realitza l'empresa (participació democràtica).

La Matriu del Bé Comú arreplega un conjunt d'indicadors relacionats amb aquests valors, que estan continguts en les següents variables: en A4. Transparència i participació democràtica en la cadena de subministrament (transparència i co-responsabilitat i participació entre clients i proveïdors), en B4. Propietat i participació democràtica (co-propietat de socis i de persones

empleades), en C4. Transparència i participació democràtica interna (transparència interna, legitimitat de la direcció, participació dels treballadors i treballadores en la presa de decisions de l'empresa i participació dels representants dels treballadors i treballadores), en D4. Participació dels clients i transparència dels productes/serveis (contacte directe i participatiu amb els clients i transparència en la traçabilitat dels productes) i en E4. Transparència i participació democràtica de l'entorn social (transparència de cara a la societat i participació dels agents de l'entorn social en les decisions de l'empresa).

La gestió ètica dels recursos financers

A l'Economia del Bé Comú, els diners han de ser utilitzats solament com a un mitjà de pagament i no com un fi ni com un instrument especulatiu. En aquest sentit, l'estructura financera de les explotacions agroecològiques ha de tindre una orientació ètica i sostenible. Açò es tradueix en la realització d'inversions socialment responsables (ètiques i solidàries) i en la col·laboració amb entitats financeres sostenibles (bancs ètics, bancs cooperatius i altres instruments financers ètics i solidaris).

Al món rural existeixen dos tipus d'entitats de finançament especialitzat en el sector agrari com són les caixes rurals i les seccions de crèdit de les cooperatives agràries. Aquestes es caracteritzen per tindre un comportament ètic i social, per la qual cosa s'hauria de afavorir les aliances entre aquestes entitats i les explotacions agroecològiques. La Guia de finances ètiques, cooperatives i locals de la Comunitat Valenciana editada al 2018 per la Universitat de València amb el Finançament de la Conselleria de Transparència, responsabilitat social, participació i cooperació de la Generalitat Valenciana arreplega l'oferta d'entitats financeres ètiques i sostenibles a la Comunitat Valenciana, per la qual cosa pot ser una eina útil per a les explotacions agroecològiques (Sanchis, 2018).

La Matriu del Bé Comú arreplega un conjunt d'indicadors relacionats amb la gestió ètica de les finances, que estan continguts en les següents variables. En B1. Actitud ètica en la gestió de recursos financers s'arrepleguen aspectes com el grau de independència financera (autofinançament), el finançament extern orientat al bé comú i actitud ètica dels proveïdors financers (amb quines entitats financeres treballen). En B2. Actitud solidària en la gestió de recursos financers s'inclouen aspectes com ingressos justos als grups de interès i la forma de repartir els beneficis nets. En B3. Inversions sostenibles i ús dels recursos financers es fa referència als impactes socials i ambientals de les inversions que realitza l'empresa i la participació de l'empresa en finançament solidari per a projectes socials i ambientals (préstecs subordinats,

microcrèdits, crowdfunding i aportacions econòmiques directes). Per últim, en B4. Propietat i participació democràtica, s'analitza com es reparteix el capital i la propietat de l'empresa entre els seus grups de interès, sobre tot entre els propietaris i els treballadors i treballadores.

La cooperació i la solidaritat amb altres organitzacions

La Matriu del Bé Comú inclou dins del tema D2. Cooperació i solidaritat amb altres organitzacions aspectes i indicadors com la cooperació i col·laboració amb diferents organitzacions (actual i futura) amb la finalitat de desenvolupar projectes socials i ambientals conjunts i la solidaritat amb altres organitzacions (recolzament d'altres organitzacions amb ajudes financeres i tècniques). També al tema E2. Contribució a la comunitat arreplega aspectes que fan referència al repartiment equilibrat i just entre el que aporta l'empresa i el que rep de la comunitat on està ubicada i inclou variables com impostos i prestacions socials i contribució comunitària a la comunitat (aportacions per part de l'empresa).

Els Objectius del Desenvolupament Sostenible (ODS)

El Grup de Treball Obert creat al 2012 en Río+20 en la Conferència sobre el Desenvolupament Sostenible presentà els 17 ODS amb 169 metes. Els Objectius són d'ampli abast, al abordar de manera interrelacionada els elements del desenvolupament sostenible: creixement econòmic, inclusió social i protecció del medi ambient.

En el projecte executat en la Comunitat Valenciana durant l'any 2017 per part de la Fundació Novessendes (www.futursostenible.org), s'analitzà el paper que la EBC pot realitzar com a ferramenta estratègica per a la consecució dels ODS. Els ODS apareixen en la Matriu del Bé Comú de manera íntegra i holística, segons s'indica al Dictamen del Comitè Econòmic i Social Europeu (CESE, 2016). Des d'aquesta perspectiva, la visió dels ODS com a metes i les propostes de la EBC com a ferramenta estratègica, ens ofereix una oportunitat clara de contribuir a una economia centrada en les persones, integradora de les tres dimensions de la sostenibilitat: econòmica, social i ambiental.

2.3 Fonamentació institucional del model proposat

El model de l'Economia del Bé Comú es fonamenta tant a nivell europeu com a nivell autonòmic, amb dues reglamentacions que pensem que són claus i que justifiquen el present projecte: el Dictamen del Comitè Econòmic i Social Europeu CESE de la Unió Europea de 2016 i la Llei de Foment de la Responsabilitat Social de la Generalitat Valenciana de 2018.

Dictamen CESE 2016 sobre l'Economia del Bé Comú: un model econòmic sostenible orientat a la cohesió social

El Comitè Econòmic i Social Europeu CESE de 15.01.2016 presenta l'Economia del Bé Comú com un model econòmic sostenible orientat a la cohesió social. Les seues conclusions i recomanacions inclouen els següents punts:

1. El model de la EBC està concebut per a incloure's en el marc jurídic europeu i nacional amb la finalitat d'avançar cap a un mercat únic europeu a través d'una economia més ètica basada en els valors europeus i els èxits de les polítiques de responsabilitat social, creant a més sinèrgies encaminades al seu reforçament.
2. És un enfocament holístic en el que els seus conceptes estan a prop dels valors fonamentals de l'Economia Social, l'Economia Circular, l'Economia Participativa, l'Economia de la Funcionalitat, l'Economia Basada en els Recursos i l'Economia Blava.
3. Es recolza en les organitzacions de la societat civil, les empreses i les universitats, i es considera un model viable que reforça els valors europeus i la cohesió social, a la vegada que fomenta un sistema econòmic responsable. De fet, l'EBC compta amb el recolzament de més de 100 grups locals, prop de dos mil empreses i diverses organitzacions socials.
4. En consonància amb l'Estratègia Europa 2020, proposa la transició cap a un «mercat europeu ètic» que promourà la innovació social, elevarà la taxa d'ocupació i serà beneficiós per al medi ambient. El «mercat europeu ètic» podrà construir-se mitjançant l'aplicació de diverses estratègies:
  - a) Indicadors del benestar i el desenvolupament social més enllà del PIB, com el Producte del Bé Comú i els Balanços del Bé Comú;
  - b) L'elaboració de polítiques destinades a reconèixer a les empreses que contribueixen en major mesura al bé comú, com la contractació pública ètica i la promoció del comerç interior ètic;
  - c) Promoure el comerç exterior ètic, com la «marca Europa»;
  - d) Animar a tots els tipus d'emprenedors que creen organitzacions amb l'objectiu de contribuir al bé comú;
  - e) Fomentar el consum ètic i la sensibilització entre els consumidors europeus;
  - f) Augmentar la diversitat de l'ecosistema financer promovent xarxes de bancs ètics i mercats de valors en tota la UE.
5. El CESE exigeix a la Comissió Europea que, en el marc de l'estratègia renovada de RSE, porte endavant un salt qualitatiu que recompense –en termes de contractació pública, accés als mercats exteriors, avantatges fiscals, etc.– a aquelles empreses que pugen demostrar un major rendiment ètic.

El Dictamen del CESE reconeix, per tant, la necessitat de implantar l' Economia del Bé Comú, donat que és un complement adequat i recolzat per la societat europea (més de 100 grups locals, vora 2 mil empreses i universitats de països com Àustria, Alemanya, Suïssa, Itàlia i Espanya). També el diferencia de la responsabilitat social al oferir una visió global i integrada (holística) i el reconeix com un procés de «innovació social i empenedoria positiva» i de «resiliència». A més, destaca la seua utilitat per a contribuir a l'èxit de l'Estratègia Europa 2020 ja que amb els valors de la dignitat humana i la justícia social augmenta la taxa d'ocupació i millora la qualitat dels llocs de treball, amb els valors de la participació i democràcia fomenta la innovació social en la societat civil i en els àmbits empresarial i polític, amb el valor de la sostenibilitat ecològica ajuda a disminuir les emissions de CO₂, promou les energies renovables, millora l'eficiència energètica i redueix el consum d'energia i amb els valors de la solidaritat i la justícia social redueix la població en risc de pobresa o en situació d'exclusió social.

Un últim aspecte important que inclou el Dictamen del CESE és l'etiquetat ètic i la compra pública ètica, com a dos aspectes destacats. D'una banda, l'etiquetat ètic pot servir per a informar als consumidors sobre el comportament ètic de les empreses en els seus productes, incloent una etiqueta amb cinc colors diferents (els mateixos que s'utilitza al Balanç del Bé Comú); a més, passant pel codi QR, el consumidor podria accedir als detalls del Balanç. D'altra banda, les empreses que demostren una major contribució al bé comú en els seus Balanços del Bé Comú, tindran preferència en la contractació pública; les administracions públiques podran incloure en el seu clausulat, clàusules sobre aspectes socials i ambientals, a més dels temes econòmics.

Llei 18/2018, de 13 de juliol, de la Generalitat, per al foment de la Responsabilitat Social

Aquesta Llei autonòmica regula el funcionament del foment i la planificació de la responsabilitat social, el paper de les Administracions Públiques en la responsabilitat social i la responsabilitat social en les empreses valencianes. La Llei inclou conceptes claus com auditoria social, codi ètic, comerç just, consum socialment responsable, contractació pública socialment responsable, desenvolupament sostenible, grups de interès, memòria de responsabilitat social, acords de integritat, producte i servei socialment responsable, responsabilitat social i transparència en la contractació. A continuació s'anomenen aquells aspectes de la Llei que poden ser claus per al sector de l'agroecologia valenciana.

En primer lloc, a l'article 6 de la Llei es fa referència al foment del consum de productes i

serveis socialment responsables. Es fomentarà, a través de les associacions de consumidors i usuaris de la Comunitat Valenciana, hàbits de compra, ús i disfrute de bens i serveis que suposen el consum de productes que incorporen valors ambientals o de sostenibilitat, socials i ètics, i el respecte dels drets de la infància en tota la cadena de producció, així com el comerç just. També promourà la utilització de l'etiquetat, tant de comerç just com d'altre tipus acreditat com a ferramenta distintiva del compliment de criteris de responsabilitat social, promovent els productes socialment responsables. Un altre aspecte important és també la promoció del consum de productes autòctons valencians, i un model de turisme sostenible, inclusiu, responsable i de qualitat.

En segon lloc, els articles 7, 8, 9 i 10, fan referència a la promoció per part de l'Administració Pública d'accions de sostenibilitat com són: les polítiques inclusives en la igualtat de tracte i no discriminació, de gènere i retributiva; la qualitat de l'ocupació, la innovació, empenedoria i autoocupació, treball autònom i economia social; la protecció del medi ambient, estalvi energètic, disminució de residus, reducció de radiacions, control d'emissions, energies renovables, control de l'obsolescència programada, reciclatge i consum de productes ecològics certificats; i la cooperació al desenvolupament i acompliment de l'Agenda 2030.

En tercer lloc, l'article 12 regula la contractació pública socialment responsable, de manera que les Administracions Públiques podran incorporar en els plecs de contractació, criteris socials, ambientals, ètics i de transparència i facilitaran la participació de xicotetes i mitjanes empreses. Es contempla la possibilitat de incloure productes basats en el comerç just i productes ecològics o respectuosos amb el medi ambient.

En quart lloc, l'article 20 preveu la creació d'una Xarxa de Territoris Socialment Responsables, formada per territoris que desenvolupen polítiques per a gestionar els impactes socials, laborals, ambientals, econòmics i culturals del territori. Aquests contarán amb un distintiu.

Altre aspecte a destacar en aquesta llei és la regulació de la denominació i registre de "entitat valenciana socialment responsable", como aquella organització que crea valor social i ambiental i que ho demostre mitjançant una memòria de responsabilitat social verificada per un auditor extern i amb un segell distintiu. Aquestes empreses podran ser incloses en un registre públic gestionat per la Conselleria amb competències en responsabilitat social, que els donarà una qualificació distintiva o segell i es permetrà accedir a determinats beneficis o avantatges públics en matèria de contractació pública, de concessió d'ajudes públiques i subvencions i de beneficis

fiscals.

3. Indicadors de sostenibilitat aplicats a l'agroecologia: anàlisi bibliomètrica

Abans de realitzar el Delphi i seleccionar els indicadors de sostenibilitat definitius que s'utilitzaran al treball dels grups peer, s'ha realitzat una selecció prèvia d'indicadors mitjançant una anàlisi bibliomètrica. Amb aquesta anàlisi, s'ha pogut identificar un nombre important d'indicadors de sostenibilitat, que són els que han servit per a realitzar el Delphi per tal de preguntar als experts l'adequació d'aquests indicadors per a les explotacions agroecològiques de la Comunitat Valenciana.

Per a la selecció inicial de indicadors de sostenibilitat s'han utilitzat tres fonts diferents: 1) Manual Triple Balance de SANNAS de 11 d'abril de 2018 que arreplega indicadors de sostenibilitat ordenats en «temes» a partir del creuament entre 3 dimensions (econòmica, social i ecològica) i cinc perspectives: clients, productes i serveis, treballadors i col·laboradors, proveïdors, espai i entorn i societat; 2) Resum GRI; i 3) el Resum comparatiu de estàndards de Areteia de 7 de març de 2017 que arreplega indicadors utilitzats per set tipus de fonts diferents: l'informe de progrés del Pacte Mundial, B Corp, Matriu del Bé Comú, memòries de sostenibilitat del Global Reporting Initiative, Balanç Social del Mercat Social de Madrid, requisits per a obtenir la Certificació SR10 de IQNet i requisits de la Normativa SGE – 21 de Forética.

També s'ha realitzat una recerca de fonts bibliogràfiques sobre indicadors de sostenibilitat aplicats a l'agroecologia basada en publicacions científiques. S'ha elaborat una base de dades pròpia amb publicacions científiques que inclouen aquests tipus d'indicadors. A continuació es detallen els diferents aspectes de l'anàlisi bibliomètrica realitzada. El període seleccionat compren els anys 2010 a 2017, ja que es pretén obtenir una bibliografia actualitzada.

La revisió de la literatura s'ha realitzat seguint 5 etapes metodològiques: 1) identificació de les paraules clau i creació de cadenes de recerca basades en les paraules clau identificades prèviament; 2) selecció dels estudis rellevants d'investigació a través d'una base de dades; 3) anàlisis dels documents identificats seguint uns criteris d'inclusió i d'exclusió; 4) extracció de dades a partir de la base de dades utilitzada (amb l'ajuda d'un Excel); i 5) síntesis de les dades i informe final. Tota cadena de recerca inclou un grup addicional de paraules que inclouen els termes "ferramenta", "instrument", "concepte" i "sistema". La cadena de recerca seleccionada va emprar els següents termes: "index", "agriculture", "agroindustry", "green", "sustainable", "indicators",

“mètrics”, “tools”, “assessment”, “ecological”, així com les distintes combinacions entre aquests termes.

La base de dades que s’ha utilitzat per a la recerca ha sigut *Web of Science*, encara que també es va fer ús de *Scopus* i *Google Scholar* amb la intenció d’incloure aquelles revistes que no estaven incloses en la primera. Seguidament, s’han establert uns criteris d’exclusió i d’inclusió basant-nos en el procés de revisió sistemàtica arreglat en altres treballs, per tal de fer la recerca més efectiva i reduir la gran quantitat de literatura disponible. En aquest sentit, s’han exclòs de la recerca *conference papers, working papers, technical reports i practical handbooks*. Per contra, sí s’han inclòs en la recerca articles acadèmics revisats per pares (articles científics de revistes avaluats de forma externa). La Taula 3.1. mostra el llistat complet dels criteris d’inclusió i exclusió. Els articles acadèmics seleccionats es corresponen amb aquells publicats a l’anglès entre els anys 2010 i 2017 sobre la sostenibilitat en les explotacions agroecològiques.

Taula 3.1. Criteris d’inclusió i exclusió de la recerca

Criteris	Raons per a la inclusió / exclusió
<p><i>Criteris d’inclusió:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Articles publicats 2010-2017. 2. Articles publicats en anglès. 3. Articles acadèmics. 4. Treballs enfocats als Indicadors de Sostenibilitat en les explotacions agroecològiques 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Disposar d’una bibliografia actualitzada. 2. La majoria dels articles sobre la matèria es troben escrits en llengua anglesa. 3. Proporcionen arguments més rigorosos i són avaluats de forma crítica. 4. Reduir la recerca a aquest tema en particular.
<p><i>Criteris d’exclusió:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ponències i comunicacions, documents de treball, informes tècnics i manuals pràctics. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Articles revisats per pares que garantit ten la qualitat i consistència del anàlisi.

Font: elaboració pròpia

La recerca inicial de documents a través de les cadenes de recerca anomenades anteriorment en la *Web of Science* va donar com a resultat 564 documents, dels que es van descartar aquells no inclosos en el domini d’investigació de *Environmental Science, Agronomy, Green Sustainable Science Technology, Ecology* i *Environmental Studies*. Els títols i els *abstracts* van ser examinats i relacionats amb els criteris d’inclusió i exclusió com a guia per a identificar inicialment les publicacions. D’aquesta primera selecció, s’han eliminat aquelles publicacions que,

després de realitzar una revisió més exhaustiva, s'ha detectat que no es relacionaven amb el tema objecte d'estudi, donant lloc a 115 documents. Els autors i títols d'aquests documents s'han importat a una Excel y els documents s'han descarregat en la seua totalitat. A partir d'aquests documents, s'ha realitzat una recerca del text complet per a excloure aquells documents que tot i mencionar alguna de les paraules clau, no es relacionaven amb la temàtica estudiada. El resultat final ha sigut de 7 publicacions.

La recerca en la base de dades *Scopus* donà com a resultat 865 documents inicials. En aquest cas, s'han aplicat els criteris de recerca des del primer moment, i s'han descartat totes aquelles publicacions no relacionades directament amb Indicadors de Sostenibilitat en les explotacions agroecològiques, donant com a resultat 47 treballs corresponents a *Agricultural & Biological Sciences* i *Environmental Sciences*. A partir d'aquests documents, s'ha realitzat una recerca del text complet per a excloure aquells documents que encara que mencionaren alguna de les paraules clau, no es relacionaven amb la temàtica estudiada. El resultat final ha sigut de 4 publicacions.

La recerca final en *Google Scholar* va donar com a resultat 14.900 resultats. De nou, s'han aplicat els criteris de recerca des del primer moment, descartant totes aquelles publicacions sense relació directa amb Indicadors de Sostenibilitat en les explotacions agroecològiques, donant com a resultat 4 publicacions. Una volta comprovats els documents en la seua totalitat, es va considerar oportú incloure els 4 treballs, per estar relacionats amb el tema de l'estudi.

Els 15 documents (7 de la *Web of Science*, 4 de *Scopus* i 4 de *Google Scholar*) arreplegat en la Taula 3.2., són els que s'han analitzat en profunditat per tal d'aconseguir la informació necessària relativa als Indicadors de Sostenibilitat utilitzats en les explotacions agroecològiques.

Taula 3.2. Documents seleccionats

Base de dades	Recerca de ítems bases de dades	Documents preliminars per a revisió completa	Articles inclosos
<i>Web of Science</i>	564	115	7
<i>Scopus</i>	865	47	4
<i>Google Scholar</i>	14.900	4	4
Total	16.329	166	15

Font: elaboració pròpia

A continuació s'analitzen els resultats obtinguts referits a les 15 publicacions seleccionades. La primera qüestió que cal comentar és que es tracta d'un nombre escàs de publicacions, la qual cosa demostra la existència d'un *gap* en relació a estudis acadèmics en aquest camp. La Taula 3.3. mostra les publicacions en les que s'han publicat articles sobre Indicadors de Sostenibilitat en les explotacions agroecològiques. Com mostra la taula, 7 de les publicacions s'inclouen en revistes especialitzades en *Environmental Sciences* (46,7% de total de les publicacions), 3 estan incloses en revistes especialitzades en *Agronomy* (20% de les publicacions) i la resta de publicacions (5) es troben disperses en 5 revistes especialitzades en diferents àrees. Convé destacar que 6 de les publicacions es troben en revistes amb quartil Q1 (3 publicacions), Q2 (1 publicació) i Q3 (1 publicació).

Taula 3. Publicacions sobre articles en agroecologia

Categoria	Revista	Nombre d'articles	Suma d'articles	Suma revistes
Ciències Ambientals	The Environmentalist	1	6	5
	Environmental Impact Assessment Review	1		
	Sustainability	1		
	Agricultural Sciences	1		
	Ecological economics	2		
Agronomia	Ecological indicators	1	3	2
	Agronomy for sustainable development	2		
Altres revistes	Italian Journal of Agronomy	1	6	6
	Ecology and Society	1		
	Irish Journal of Agricultural and Food Research	1		
	Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis	1		
	International Journal of Agricultural Management and Development	1		
	Ingeniería y Desarrollo	1		
Total		15	15	13

Font: elaboració pròpia

Si s'analitza el nombre de publicacions sobre Indicadors de Sostenibilitat en les explotacions agroecològiques per anys, es pot observar com la productivitat és similar al llarg dels anys (entre 1 i 3 articles per any), destacant l'any 2012 on es produeix la major productivitat, concentrant el

26,7% del total de les publicacions (4 sobre 15). L'any 2010 concentra la major producció d'articles en *Web of Science* (3 de 15) i l'any 2012 en *Scopus* (4 de 15). Els anys 2015 i 2017 són totalment improductius en publicacions sobre aquesta temàtica.

La llista definitiva d'indicadors de sostenibilitat adaptats a les explotacions agroecològiques, és la que apareix al qüestionari que s'ha utilitzat per a la realització del Delphi.

4. Delphi: proposta de indicadors de sostenibilitat aplicats a les explotacions agroecològiques de la C. Valenciana

La primera part de l'estudi empíric ha consistit en la realització de un Delphi o qüestionari a experts amb l'objectiu de determinar quins són els indicadors de sostenibilitat més significatius que s'haurien de utilitzar per a mesurar els impactes socials i ambientals de les explotacions agroecològiques de la Comunitat Valenciana. De la realització d'aquest primer anàlisi empíric s'obtidran els indicadors de sostenibilitat que posteriorment s'aplicaran als grups peer, que són els que aplicaran el Balanç del Bé Comú a les seues explotacions agroecològiques.

El mètode Delphi és útil per a fins predictius, és a dir, en condicions d'incertesa sobre escenaris futurs, i per a l'obtenció d'opinions sobre un tema determinat del que no se disposa de informació prèvia o no es tenen dades històriques. Es tracta d' un mètode sistemàtic i iteratiu dirigit a arreplegar les opinions d'un grup d'experts. Les seues principals característiques són: és un procés iteratiu, és a dir, els experts que hi participen ho fan varies vegades (rondes), es manté l'anonimat dels participants durant tot el procés (per a impedir el pensament grupal), la retroalimentació als participants es controla per a garantir una transmissió lliure de sorolls (sense informació no rellevant, redundant i errònia) i es produeix una resposta estadística del grup a partir de les opinions individuals. El seu objectiu, segons Landeta (1999 y 2006) és aconseguir una opinió grupal fidedigna a partir d'un grup d'experts. El procés a seguir és el següent: 1) **Selecció dels experts**: seleccionar el grup d'experts més adequat per a analitzar el problema i arribar a la millor solució possible, 2) **Elaboració del qüestionari**: per a elaborar el qüestionari es sol seleccionar un grup reduït d'expert amb la finalitat de fer un pre-test; 3) **Enviament del qüestionari**: seleccionat el grup i dissenyat el qüestionari, aquest serà enviat a cadascun dels experts, tractant d'aconseguir la major resposta possible i tenint en compte que és un mètode iteratiu, la qual cosa significa que els experts contestaran més d'una vegada al qüestionari (com a mínim dues), amb l'objectiu de tractar d'arribar al major consens possible; 4) **Anàlisi estadística**: una vegada aconseguides les respostes dels experts, les dades es tractaran estadísticament, consistint en una agregació per a obtenir una

mesura de tendència central de distribució (normalment la mediana), que es la que es pren com a resposta estadística, i també s'establirà el rang interquartílic com a mesura de dispersió de les estimacions; i 5) **Consens**: el segon qüestionari (segona ronda) ha d'incloure, tant la resposta individual donada al qüestionari inicial per l'expert, com la mediana i el rang interquartílic del conjunt del grup per a cada estimació, amb la finalitat que l'expert revise les seues respostes inicials. Si les respostes de l'expert estigueren fora del rang interquartílic, li s'ha de demanar que les justifique, amb l'objecte de traslladar les estimacions dissidents a la resta d'experts. El procés d'enviament de qüestionaris (rondes) finalitza quan es percebisca que les estimacions romanen estables, és a dir, quan la mediana a penes oscil·la i el rang interquartílic deixa d'estretar-se. La darrera ronda (mínim dues) serà la resposta final del grup i en funció de les seues respostes s'elaborarà l'informe final.

Composició del grup d'experts participants

El panel d'experts/es està format per dos perfils diferents: productors/es agraris/es i tècnics/es agraris/es. S'ha creat una mostra d'experts/es equilibrada dins dels dos perfils mostrats. En aquest sentit, el total d'experts/es als quals es va enviar el qüestionari va ser de 29, des dels quals 15 corresponen a productors agraris i 14 a tècnics agraris, és a dir, 52% de productors/es i 48% de tècnics/es. La Taula 4.1. mostra aquesta composició. Els experts/es tenen una triple procedència: el 41,4% pertanyen a l'Associació Valenciana per al foment de l'Economia del Bé Comú (AVEBC), el 48,3% pertanyen a la Unió de Llauradors i Ramaders (La Unió) i el 10% pertanyen al Comitè d'Agricultura Ecològica de la Comunitat Valenciana (CAECV). Dels 12 experts/es que pertanyen a l'AVEBC, la gran majoria, 10 sobre 12 (el 83%), són productors/es agraris/es que estan implantant el model de l'Economia del Bé Comú i sols 2 (17%) són tècnics, que corresponen a consultors/es especialitzats en el Balanç del Bé Comú. Dels 14 experts/es que pertanyen a La Unió, la majoria, 9 sobre 14 (64%), són tècnics i 5 (46%) són productors. Els experts/es del CAECV són tots ells/es tècnics/es agraris/es. Per últim, segons gènere, 5 són dones (17,24%) i 24 són homes (82,76%). Dins dels productors, el 20% són dones i el 80% homes; i dins dels tècnics, el 14,29% són dones i el 85,71% són homes. Aquesta composició dels experts per gènere mostra la forta desigualtat que hi ha al sector.

Taula 4.1. Composició de la mostra d'experts inicial seleccionada

Procedència	Productors/es		Tècnics/es		Total Experts/es	
	Nombre	%	Nombre	%	Nombre	%
AVEBC	10	66,67	2	14,29	12	41,38
La Unió	5	33,33	9	64,28	14	48,28
CAECV	0	0,00	3	21,43	3	10,34
<i>Total</i>	15	51,72	14	48,28	29	100,00

Font: elaboració pròpia

Dels 29 experts seleccionats inicialment, a la primera ronda de l'estudi han participat 19 (mantenint-se tots ells a la segona i última ronda), la qual cosa representa un nombre estadísticament significatiu i a més minimitza l'error de l'estudi qualitatiu, ja que una major participació no haguera suposat una reducció significativa de l'error realitzat. Els percentatges de resposta dels experts queden reflectits a la Taula 4.2. El percentatge total de resposta dels experts a la primera ronda ha sigut del 65,52%, que segons perfils correspon al 67% dels productors i al 64% dels tècnics. Per procedència, els experts de la AVEBC han respost en un 47%, els de La Unió en un 47% i els del CAECV en un 5%. Cal destacar també que totes les dones (5) han contestat al qüestionari, mentre que el percentatge de resposta dels homes ha segut del 58,3% (14 sobre 24).

Taula 4.2. Percentatge de resposta dels experts (primera ronda)

Procedència	Productors/es		Tècnics/es		Total Experts/es	
	Nombre	%	Nombre	%	Nombre	%
AVEBC	7	70,00	2	22,22	9	47,37
La Unió	3	30,00	6	66,67	9	47,37
CAECV	0	0,00	1	11,11	1	5,26
<i>Total</i>	10	52,63	9	47,37	19	100,00

Font: elaboració pròpia

A la segona ronda, s'han mantingut tots els experts participants, encara que no tots han donat resposta a totes les qüestions novament plantejades.

Disseny i composició del qüestionari

Per al disseny del qüestionari s'ha seleccionat un grup reduït d'experts, sobre el qual s'ha aplicat un primer esborrany de qüestionari amb la finalitat d'obtenir la seua validació. Aquest pre-test ha donat com a resultat un qüestionari ja definitiu, a partir de la opinió d'aquest primers experts, que és el que s'ha passat a la totalitat dels experts.

El qüestionari utilitzat en l'estudi realitzat als experts està constituït per qüestions diferents del tipus de valoració numèrica mitjançant una escala de Likert de l'1 (valor més baix) al 5 (valor més alt)². A totes les qüestions s'ha plantejat la possibilitat de que els experts puguen afegir noves variables (altres).

Aquest qüestionari s'ha enviat, junt amb una carta de presentació³, als diferents experts seleccionats mitjançant el correu electrònic, mètode que permet una major rapidesa en l'enviament i la resposta i que facilita la seua complimentació per part dels experts.

Previ a les qüestions que formen el qüestionari, s'han inclòs també dues qüestions relacionades amb informació específica dels experts i que servirà per a ponderar i segmentar els resultats de l'estudi (variables de control). Es tracta, primer, de l'any de naixement de l'expert; i segon, del grau de coneixements corresponent a les tres àrees relacionades amb l'estudi: sector agrari, sostenibilitat i Economia del Bé Comú. Per a cadascuna d'aquestes àrees, se'ls a demanat als experts que feren una autoavaluació dels seus coneixements a partir d'una escala numèrica de l'1 (valor mínim) al 5 (valor màxim).

El qüestionari s'ha estructurat en dos parts diferents. La primera part inclou 6 qüestions de valoració general que fan referència a la importància que els experts donen a les ferramentes que es proposen incloure en aquest estudi. En primer lloc, es valora la importància que pot tindre la creació de valor social (a més del valor ambiental) per part de les explotacions agroecològiques. En segon lloc es valoren les dos ferramentes que volem incloure en el nostre estudi: la medició del valor social i ambiental i la creació d'una certificació diferenciada. En tercer lloc es valora quin valor estratègic poden tindre aquestes ferramentes, é a dir, si poden millorar la capacitat competitiva de les explotacions agroecològiques de la Comunitat Valenciana, tant una ferramenta de medició del valor social i ambiental com una certificació diferenciada. Per última, es valora també la rellevància que pot tindre el model de l'Economia del Bé Comú i la seua ferramenta principal (el Balanç del Bé Comú) en la medició de valor social i ambiental i en l'obtenció d'una certificació diferenciada per a les explotacions agroecològiques de la Comunitat Valenciana.

L'estructura del qüestionari corresponent a la primera ronda de l'estudi queda resumida al Quadre 4.1.

---

2 El qüestionari complet apareix a l'Annex 1.

3 La carta de presentació al qüestionari apareix a l'Annex 2.

Quadre 4.1. Estructura interna del qüestionari

1. Variables de control	<ul style="list-style-type: none"> - Any de naixement - Coneixements en el sector agrari - Coneixements en sostenibilitat - Coneixements en Economia del Bé Comú
2. Valoració general	<ul style="list-style-type: none"> - Importància del valor social en les explotacions agroecològiques - Necessitat d'una ferramenta de medició del valor social i ambiental en explotacions agroecològiques - Necessitat d'una certificació diferenciada en explotacions agroecològiques - Disposar d'una ferramenta adaptada de medició del valor social i ambiental millora la capacitat competitiva de les explotacions agroecològiques - Disposar d'una certificació diferenciada millora la capacitat competitiva explotacions agroecològiques - Rellevància de la EBC i de les seues ferramentes (BBC) en la medició del valor social i ambiental de les explotacions agroecològiques
3. Indicadors de sostenibilitat	<ul style="list-style-type: none"> - Dignitat humana en la cadena de subministrament - Justícia i solidaritat en la cadena de subministrament - Sostenibilitat mediambiental cadena subministrament - Transparència i participació cadena subministrament - Actitud ètica en la gestió dels recursos financers - Actitud solidària en la gestió dels recursos financers - Inversions financeres sostenibles i ús dels recursos financ. - Propietat i participació democràtica - Dignitat humana en el lloc de treball - Formalitat dels contractes de treball - Promoció responsabilitat ambiental dels treballadors - Transparència i participació democràtica interna - Actitud ètica amb els clients - Cooperació i solidaritat amb altres empreses - Impacte ambiental dels productes i serveis - Participació de clients i transparència de productes - Impacte positiu productes/serveis en l'entorn social - Contribució a la comunitat - Reducció de l'impacte ambiental en l'entorn social - Transparència i participació democràtica en entorn social

Font: elaboració pròpia

La segona part del qüestionari correspon a la valoració per part dels experts dels diferents indicadors de sostenibilitat seguint també una escala de Likert de 1 a 5. Les qüestions s'han agrupat segons els 5 grups de interès que formen la Matriu del Bé Comú: proveïdors, propietaris i finançadors, persones empleades, clients i altres empreses i entorn social. Per a cada grup d'interès, s'han dividit atenent també als quatre valors de la Matriu: dignitat humana, solidaritat i justícia social, sostenibilitat ecològica i transparència i participació democràtica. Dins de cadascun dels 20 temes, s'ha inclòs un grup de indicadors que són els que els experts han valorat.

Una vegada explotades les respostes corresponents a la primera ronda de l'estudi, s'ha dissenyat un segon qüestionari, per a poder realitzar la segona i última ronda de l'estudi⁴. El segon qüestionari inclou la resposta estadística del grup resultat de la primera ronda, així com la resposta individual de l'expert; de manera que d'aquesta forma el que es pretén és que l'expert valore la possibilitat de modificar aquelles respostes individuals que s'han quedat fora del rang interquartílic (respostes dissidents). L'expert pot confirmar la seua resposta inicial, mantenint la mateixa resposta, afegint-li una justificació, o modificar la resposta per a aproximar-la a la resposta grupal.

Després dels resultats de la primera ronda, s'ha fet una segona ronda amb l'objectiu d'aconseguir un major consens en les respostes. En aquest cas, el qüestionari amb la informació dels resultats de la primera ronda, s'ha enviat als 18 experts que contestaren al primer qüestionari.

Anàlisi estadística de les dades

Els 18 participants en l'estudi han contestat a totes i cadascuna de les qüestions plantejades i no s'ha produït cap error en les respostes. Ara bé, a la segona ronda, alguns dels participants han deixat per contestar algunes de les noves qüestions plantejades per no considerar-les significatives⁵.

Com a criteris estadístics considerats en l'explotació de les dades de l'estudi, cal assenyalar els següents:

1. La resposta del grup seleccionada per a cadascuna de les qüestions correspon a la mediana (M), per ser aquesta la mesura central de la tendència en la resposta del grup.
2. El grau de dispersió de la mostra s'ha determinat a partir del rang interquartílic (k), mesurat com la diferència entre el tercer i el primer quartil. A major rang, major dispersió.
3. A la primera ronda, el grau de dispersió correspon amb el grau de consens en les respostes. La unanimitat es dona quan $k=0$ i es considera un grau de convergència acceptable (consens) quan la freqüència relativa de una resposta siga major o igual al 80%, o el que és el mateix, quan k és igual o menor a 1.
4. A la segona ronda, el grau de dispersió o de consens es substituït pel criteri

---

4 Aquest segon qüestionari apareix a l'Annex 3.

5 Totes les qüestions que no s'han contestat, la seua no resposta ha sigut justificada pels experts.

d'estabilitat, és a dir, per la probabilitat que la resposta del grup canvie o no en el curt termini. Aquest criteri es mesura amb la variació del rang interquartílic relatiu (r), que es defineix com a la diferència entre els rangs interquartílics relatius de dues rondes successives ($Vr=rj-ri$). Quan aquest valor es situa entre $-0,25$ i $0,25$ es considera que s'ha aconseguit un nivell satisfactori d'estabilitat en la resposta del grup.

- S'han utilitzat també com a mesures complementàries la mitja aritmètica (m), la moda (Md) i la desviació típica (Dt).

Tenint en compte els criteris que s'acaben d'assenyalar, a continuació s'analitzen els resultats obtinguts per a cadascuna de les qüestions estudiades.

L'anàlisi dels resultats de l'estudi inclou la possibilitat de ponderar i de segmentar aquests resultats en funció de determinades variables que s'han inclòs al qüestionari.

Així, en primer lloc, s'ha demanat que els experts s'autoavaluaren⁶ en els tres tipus de coneixements relacionats amb el qüestionari: sector agrari, sostenibilitat i Economia del Bé Comú. En aquest sentit, es pot assenyalar que la major parts dels experts presenten un coneixement notable en dos dels temes analitzats: el sector agrari i la sostenibilitat. La mediana en els dos casos és de 4 sobre 5 i a més, en els dos casos existeix consens, és a dir, la dispersió és mínima o acceptable (igual o inferior a 1). En canvi, en el tercer dels temes estudiats, el de l'Economia del Bé Comú, el grau de coneixement dels experts és suficient, doncs la mediana és d'un 3 sobre 5 i existeix una gran dispersió (el valor de la k està per damunt d'1, en concret és de 2). A la Taula 4.3. es resumeixen aquests resultats. Per perfils no s'observa cap diferència, ja que els resultats són exactament els mateixos per a tots dos.

Taula 4.3. Grau de coneixement del experts en els temes del qüestionari

Tema	Productors/es		Tècnics/es		Total Experts/es	
	Mediana	Nº	Mediana	Nº	Mediana	Nº
Sector agrari	4	9	4	9	4	18
Sostenibilitat	4	9	4	9	4	18
Economia Bé Comú	3	9	3	9	3	18

Font: elaboració pròpia

6 L'autoavaluació del grau de coneixement dels experts és una tècnica considerada com a vàlida per a ponderar l'opinió dels experts segons Landeta (1999).

En segon lloc, els resultats de l'estudi poden analitzar-se diferenciant segons gènere. Segons la Taula 4.4., les dones representen el 26% del total front al 74% del homes. Per perfil dels experts, hi ha un percentatge de dones un poc major, de 8 punts, en el cas dels productors (30% front a 70%) que en el cas dels tècnics (22% front a 78%).

Taula 4.4. Distribució per perfil i gènere dels experts

Gènere	Productors/es		Tècnics/es		Total Experts/es	
	Nombre	%	Nombre	%	Nombre	%
Home	7	70,00	7	77,78	14	73,68
Dona	3	30,00	2	22,22	5	26,32
<i>Total</i>	10	52,63	9	47,37	19	100,00

Font: elaboració pròpia

En tercer lloc, els resultats de l'estudi poden analitzar-se diferenciant segons edats. Segons la Taula 4.5., més de la tercera part dels experts (el 78%) tenen una edat superior als 40 anys i el 42% tenen més de 50 anys (interval d'edat majoritària). Per perfil dels experts, la mitjana d'edat dels productors és un poc superior a la dels tècnics, en més d'un 10%, ja que el 90% dels productors tenen més de 40 anys front al 66% dels tècnics. La mediana d'antiguitat és de 1972.

Taula 4.5. Distribució per perfil i edat dels experts

Edat	Productors/es		Tècnics/es		Total Experts/es	
	Nombre	%	Nombre	%	Nombre	%
1960-1970	5	50,00	3	33,33	8	42,11
1971-1980	4	40,00	3	33,33	7	36,84
1981-1990	1	10,00	3	33,33	4	21,05
<i>Total</i>	10	52,63	9	47,37	19	100,00

Font: elaboració pròpia

A continuació s'analitzen els resultats de l'estudi diferenciant segons les parts del qüestionari: valoració general i indicadors de sostenibilitat.

El primer bloc fa referència a la valoració general i inclou 6 qüestions diferents, els resultats de les quals apareixen en la Taula 4.6. Tots els experts han contestat a totes les sis qüestions d'aquest bloc (19 respostes) i el grau de consens ha sigut alt, ja que ha existit consens en totes les

qüestions excepte una⁷.

Taula 4.6. Valoració general de les explotacions agroecològiques C. Valenciana

Qüestions	Productors/es		Tècnics/es		Total Experts/es	
	M	K	M	K	M	K
Importància del valor social	5	1	5	1	5	1
Necessitat de ferramenta adaptada de medicació social	5	0.75	4	1	5	1
Necessitat de certificació diferenciada	4	0	4	1	4	0.5
Ferramenta adaptada de medicació social millora capacitat competitiva	4	1	4	1	4	1
Certificació diferenciada millora capacitat competitiva	4	1	4	1	4	1
Rellevància EBC i BBC en la medicació social	4	1.75	4	1	4	1.5

Font: elaboració pròpia

El reconeixement respecte a la importància del valor social i a la necessitat de disposar d'una ferramenta adaptada de medicació social en les explotacions agroecològiques es màxim (valor 5 en els dos casos) i compta amb consens, tant en productors com en tècnics. Sobre la qüestió si disposar d'una ferramenta adaptada de medicació social pot millorar la capacitat competitiva de les explotacions agroecològiques, la valoració és alta (4 sobre 5) i també es disposa de consens, tant en productors com en tècnics. Sobre la necessitat de disposar d'una certificació diferenciada també obté una valoració alta (4 sobre 5), i el grau de consens que s'obté és el més alt de tots (K=0,5). La mateixa valoració (4 sobre 5) s'obté en relació a la qüestió si la certificació diferenciada pot millorar la capacitat competitiva de les explotacions. Per últim, la rellevància d'aplicar el model de l'EBC i el BBC en la medicació social obté un valor 4 sobre 5, però no té consens (K=1,5); aquesta falta de consens és produïx per part dels productors.

El segon bloc fa referència als indicadors de sostenibilitat segons l'estructura de la Matriu del Bé Comú. A continuació s'analitzen els resultats obtinguts sobre els indicadors per blocs, seguint els 20 temes de la Matriu i per a cadascun dels 5 stakeholders: proveïdors, propietaris i finançadors, persones empleades, clients i altres empreses i entorn social.

S'analitza primerament el tema A1 sobre la dignitat humana en la cadena de

⁷ Existeix consens quan el valor de k (rang interquartílic) és igual o inferior a 1.

subministrament, segons les dades proporcionades a la Taula 4.7. Dels quatre indicadors associats a les condicions de treball i a l'impacte ambiental en la cadena de subministrament, tres d'ells obtenen una valoració superior a 3: relació de productes i serveis adquirits als proveïdors, percentatge de productes/serveis produïts baix condicions justes i període mitjà de pagament als proveïdors. No obstant, el primer dels indicadors no té consens dels experts. L'indicador percentatge de cada producte/servei respecte a la despesa total de compra s'ha descartat per no tindre un valor superior a 3. L'indicador corresponent a la vulneració de la dignitat humana en la cadena de subministrament ha obtingut un valor 4 i amb consens: percentatge de productes/serveis comprats amb riscos socials i sense riscos.

Taula 4.7. A1. Dignitat humana en la cadena de subministrament

Indicadors	Total Experts/es	
	M	K
A1.1. Condicions de treball i impacte ambiental en cadena		
- Relació de productes i serveis adquirits a proveïdors	4	1.5
- % de cada producte/servei respecte a despesa total compra	3	1
- % productes/serveis produïts baix condicions justes	4	0.5
- Període mitjà de pagament a proveïdors	4	0.5
A1.2. Vulneració de la dignitat humana en la cadena		
- % productes/serveis comprats amb riscos socials i sense riscos	4	1

Font: elaboració pròpia

Els indicadors corresponents al tema A2. Justícia i solidaritat en la cadena de subministrament s'arreglen a la Taula 4.8. En el grup A2.1 corresponent a l'actitud ètica amb els proveïdors s'inclou la durada mitjana de les relacions comercials amb els proveïdors amb una valoració de 4 i consens; l'indicador percentatge estimat de la relació de ingressos dels proveïdors respecte a l'empresa s'ha descartat per obtenir una valoració de 3. En el grup A2.2 corresponent a la promoció de la justícia i solidaritat en la cadena de subministrament s'inclouen els tres indicadors analitzats per tindre un valor superior a 3 i consens: percentatge de productes i matèries primeres amb segell de solidaritat i justícia, percentatge de proveïdors seleccionats amb criteris de justícia i solidaritat i percentatge de proveïdors locals. En el grup A2.3 corresponent a l'aspecte negatiu abús de poder de mercat front als proveïdors s'inclouen també els dos indicadors arreglats per tindre un valor superior a 3, però cap dels dos han obtingut consens dels experts: Condicions d'abús (com pagament i entrega) i Queixes i reclamacions negatives per part dels proveïdors.

Taula 4.8. A2. Justícia i solidaritat en la cadena de subministrament

Indicadors	Total Experts/es	
	M	K
A2.1. Actitud ètica amb proveïdors directes:		
- Durada mitjana de les relacions comercials amb proveïdors	4	1
-% estimat de la relació de ingressos dels proveïdors respecte a l'empresa	3	1
A2.2. Promoció de la justícia i solidaritat en la cadena de subministrament:		
-% de productes i matèries primeres amb segell de solidaritat i justícia	4	1
-% de proveïdors seleccionats amb criteris de justícia i solidaritat	4	0
-% de proveïdors locals	4	1
A2.3. Aspecte negatiu: abús de poder de mercat front a proveïdors:		
-Condicions d'abús (com pagament i entrega)	4	2.5
-Queixes i reclamacions negatives per part dels proveïdors	4	2

Font: elaboració pròpia

Els indicadors corresponents al tema A3. Sostenibilitat mediambiental en la cadena de subministrament s'arreglen a la Taula 4.9. En el grup A3.1 corresponent a l'impacte mediambiental en la cadena de subministrament s'han seleccionat tots els 8 indicadors analitzats per obtenir valors superiors a 3. Dels 9 indicadors, quatre han obtingut una valoració màxima de 5 sobre 5 i consens: percentatge de proveïdors que contribueixen a la reducció dels impactes mediambientals, percentatge de reciclatge de l'aigua de reg, utilització de residus de cultiu com a fems verds i maximització dels processos biològics naturals. Els altres cinc han obtingut una valoració de 4, dels quals 4 han obtingut també consens: percentatge de productes/serveis que són alternatives més sostenibles (Best in Class), Utilització de fertilitzants orgànics, verds i micronutrients, Minimització dels recursos no renovables i Criteris de compra (consum, comerç just, ecològics, socials). L'indicador Renovació del cicle de llavors no ha obtingut consens entre els experts. En el grup A3.2 corresponent a l'aspecte negatiu impacte desproporcionat s'ha descartat l'indicador analitzat per no obtenir una valoració per damunt de 3: percentatge de productes i serveis amb impactes negatius desproporcionats.

Taula 4.9. A3. Sostenibilitat mediambiental en la cadena de subministrament

Indicadors	Total Experts/es	
	M	K
A3.1. Impacte mediambiental en cadena subministrament:		
-% productes/serveis que són alternatives més sostenibles (Best in Class)	4	1
-% proveïdors que contribueixen a la reducció dels impactes mediambientals	5	1
-Percentatge de reciclatge de l'aigua de reg	5	1
-Utilització de fertilitzants orgànics, verds i micronutrients	4	1
-Utilització de residus de cultiu com a fems verds	5	1
-Maximització dels processos biològics naturals	5	1
-Minimització dels recursos no renovables	4	1
-Renovació del cicle de llavors	4	1.5
-Criteris de compra (consum, comerç just, ecològics, socials)	4	1
A3.2. Aspecte negatiu: impacte desproporcionat:		
-% de productes i serveis amb impactes negatius desproporcionats	3	2

Font: elaboració pròpia

Els indicadors corresponents al tema A4. Transparència y participació democràtica en la cadena de subministrament s'arreglen a la Taula 4.10. Del grup A4.1 sobre transparència i participació democràtica dels proveïdors s'han seleccionat 4 de 3 indicadors estudiats: percentatge de informació que es posa a disposició dels proveïdors, Grau de satisfacció dels proveïdors amb el nivell de transparència i de participació democràtica de l'empresa i Resolució de conflictes per l'ús de l'aigua. Els tres indicadors han obtingut una valoració de 4 i grau de consens dels experts. L'indicador Participació dels proveïdors en les decisions de l'empresa que els afecten s'ha descartat per obtenir un valor de 3. Del grup A4.2. sobre Promoció de la transparència i participació democràtica en la cadena de subministrament s'han seleccionat els dos indicadors analitzats per presentar una valoració de 4 (superior a 3) i grau de consens: percentatge de productes/serveis adquirits amb certificats de transparència i participació i percentatge de proveïdors que s'han seleccionat amb criteris de transparència i participació.

Taula 4.10. A4. Transparència y participació democràtica en la cadena de subministrament

Indicadors	Total Experts/es	
	M	K
A4.1. Transparència i participació democràtica proveïdors:		
-% de informació que es posa a disposició dels proveïdors	4	0.5
-Participació dels proveïdors en les decisions de l'empresa que els afecten	3	1
-Grau de satisfacció dels proveïdors amb el nivell de transparència i de participació democràtica de l'empresa	4	1
-Resolució de conflictes per l'ús de l'aigua	4	1
A4.2. Promoció de la transparència i participació democràtica en la cadena de subministrament:		
-% de productes/serveis adquirits amb certificats de transparència i participació	4	1
-% de proveïdors que s'han seleccionat amb criteris de transparència i participació	4	0

Font: elaboració pròpia

A continuació s'analitzen els indicadors corresponents al grup de contacte B. Propietaris i proveïdors financers de les empreses.

Els indicadors corresponents al tema B1 Actitud ètica en la gestió dels recursos financers s'arreglen a la Taula 4.11. Del grup B1.1 Independència financera (autofinançament) de l'empresa s'han seleccionat 2 dels tres indicadors analitzats per obtenir valor superior a 3 i consens dels experts: percentatge de fons propis de l'empresa i aplicació dels beneficis de l'empresa mitjançant el seu repartiment. S'ha descartat l'indicador percentatge de fons propis en el sector per no superar el valor 3. Del grup B1.2 sobre finançament extern orientat al bé comú s'ha seleccionat només 1 dels tres indicadors analitzats: percentatge de finançament extern procedent de banca sostenible com ara bancs ètics, cooperatives de crèdit i caixes rurals. En canvi, s'han descartat el percentatge de capital aliè de l'empresa i la composició del finançament extern de l'empresa per no superar el valor 3. Per últim, del grup B1.3 Actitud ètica dels proveïdors financers de l'empresa s'han seleccionat els dos indicadors analitzats per obtenir un valor de 4 (superior a 3) i consens dels experts: percentatge dels principals finançadors de l'empresa i comportament ètic i sostenible dels finançadors de l'empresa (financen projectes socials i ambientals).

Taula 4.11. B1. Actitud ètica en la gestió dels recursos financers

Indicadors	Total Experts/es	
	M	K
B1.1. Independència financera: autofinançament:		
-% de fons propis de l'empresa	4	1
-% de fons propis en el sector	3	1
-Aplicació dels beneficis de l'empresa (repartiment benef.)	4	1
B1.2. Finançament extern orientat al bé comú:		
-% de capital aliè de l'empresa (capital extern)	3	0
-Composició del finançament extern	3	1
-% de finançament extern procedent de banca sostenible (banca ètica, coop. de crèdit i caixes rurals)	4	1
B1.3. Actitud ètica dels proveïdors financers:		
-% dels principals finançadors de l'empresa	4	1
-Comportament ètic i sostenible dels finançadors de l'empresa (financen projectes socials i ambientals)	4	1

Font: elaboració pròpia

Els indicadors corresponents al tema B2 Actitud solidària en la gestió dels recursos financers s'arreglen a la Taula 4.12. Del grup B2.1 corresponent a la gestió dels recursos financers de forma solidària i orientada al bé comú s'han seleccionat tots els quatre indicadors analitzats per superar el valor 4 i obtenir consens dels experts: estructura de les despeses de l'empresa, estructura dels ingressos de l'empresa, aportació a reserves i política de dividends (repartiment). Del grup B2.2 corresponent a l'aspecte negatiu repartiment injust dels recursos financers s'han descartats tots els quatre indicadors estudiats per no superar cap d'ells la valoració de 3, encara que no hi havia consens entre els experts (K=2).

Taula 4.12. B2. Actitud solidària en la gestió dels recursos financers

Indicadors	Total Experts/es	
	M	K
B2.1. Gestió dels recursos financers de forma solidària i orientada al bé comú:		
-Estructura de les despeses de l'empresa	4	1
-Estructura dels ingressos de l'empresa	4	1
-Aportació a reserves	4	1
-Política de dividendes (repartiment)	4	1
B2.2. Aspecte negatiu: repartiment injust dels recursos financers:		
-Reducció de llocs de treball malgrat obtenir beneficis	3	2
-Tancament de parts de l'empresa malgrat obtenir beneficis	3	1
-Repartiment de beneficis a persones externes	3	1.5
-Desigualtat de distribució d'ingressos	3	2

Font: elaboració pròpia

Els indicadors corresponents al tema B3 Inversions financeres sostenibles i ús dels recursos financers s'arreglen a la Taula 4.13. Del grup B3.1 sobre el caràcter ambiental de les inversions s'han seleccionat els tres indicadors estudiats, que han obtingut un valor de 4 i grau de consens dels experts (consens alt): pla d'inversions i substitució d'actius amb criteris ambientals, criteris de decisió de inversions amb impactes ambientals i rehabilitacions i/o substitucions considerant aspectes ambientals. Del grup B3.2 sobre inversions financeres orientades al bé comú també s'han seleccionat els dos indicadors estudiats per obtenir un valor de 4 i grau de consens mínim entre els experts: percentatge de projectes amb impacte social i ambiental finançats i percentatge de fons de inversió socialment responsables. Per últim, del grup B3.3 corresponent a l'aspecte negatiu dependència de recursos perjudicials per al medi ambient s'ha descartat l'indicador estudiat per obtenir una valoració de 2, encara que no hi havia consens entre els experts (K=3).

Taula 4.13. B3. Inversions financeres sostenibles i ús dels recursos financers

Indicadors	Total Experts/es	
	M	K
B3.1. Caràcter ambiental de les inversions:	4	0
-Pla de inversions i substitució d'actius amb criteris ambientals	4	0
-Criteris de decisió de inversions amb impactes ambientals	4	0.5
-Rehabilitacions i/o substitucions considerant aspectes ambientals		
B3.2. Inversions financeres orientades al bé comú:		
-% projectes amb impacte social i ambiental finançats	4	1
-% de Fons de Inversió socialment responsable (inversió en projectes socials i ambientals)	4	1
B3.3. Aspecte negatiu: dependència de recursos perjudicials per al medi ambient:		
-Utilització de recursos financers que perjudiquen el medi ambient	2	3

Font: elaboració pròpia

Els indicadors corresponents al tema B4 Propietat i participació democràtica s'arreglen a la Taula 4.14. Del grup B4.1 corresponent a la distribució de la propietat orientada al bé comú s'han seleccionat cinc dels sis indicadors estudiats per superar el valor 3. Dels cinc indicadors seleccionats, un d'ells ha obtingut un valor màxim de 5 sobre 5 i grau de consens: transparència en les decisions de l'empresa. Els altres quatre indicadors han obtingut un valor de 4 i grau de consens dels experts: percentatge de participació dels propietaris en l'empresa, capacitat d'accés a la propietat i tipus de participació, accés als recursos i accés i control de la terra. L'únic indicador no seleccionat que ha obtingut un valor 3 és la distribució de fons propis entre els diferents grups d'interès. Del grup B4.2 sobre l'aspecte negatiu OPA hostil, l'indicador estudiat ha estat descartat per obtenir un valor de 3 i amb consens dels experts.

Taula 4.14. B4. Propietat i participació democràtica

Indicadors	Total Experts/es	
	M	K
B4.1. Distribució de la propietat orientada al bé comú:		
-Distribució de fons propis entre els diferents grups d'interès	3	0.5
-% de participació dels propietaris en l'empresa	4	1
-Capacitat d'accés a la propietat i tipus de participació	4	1
-Transparència en les decisions de l'empresa	5	1
-Accés als recursos	4	1
-Accés i control de la terra	4	0.5
B4.2. Oferta pública d'adquisició (OPA) hostil:		
-Realització d'operacions d'adquisició de capital d'altres empreses	3	1

Font: elaboració pròpia

A continuació s'analitzen els indicadors corresponents al grup de contacte C. Persones empleades. Els indicadors del grup C1. Dignitat humana en el lloc de treball s'arrepleguen a la Taula 4.15. Del grup C1.1 cultura organitzativa orientada a les persones s'han seleccionat huit indicadors dels nou analitzats. Hi han dos indicadors que han obtingut el valor màxim 5 i amb consens dels experts: la formació interna dels treballadors i el coneixement i capacitat de planificació dels agricultors. Els altres sis indicadors acceptats han obtingut un valor 4 i tots tenen consens dels experts excepte un: oferta i hores de formació per als treballadors. Els cinc indicadors amb valor 4 i consens són: antiguitat mitjana en l'empresa, quantitat i periodicitat d'enquestes de clima laboral, habilitats, capacitat auto-organitzadora i diversitat funcional i de resposta. L'indicador que s'ha descartat per obtenir un valor no superior a 3 és la quantitat de sol·licituds d'ocupació. Del grup C1.2 promoció de la salut i la seguretat en el treball s'han seleccionat tots els cinc indicadors analitzats, tots ells amb un valor de 4, encara que només un d'ells ha obtingut consens dels experts: formació impartida en esta matèria als treballadors. Els altres quatre no han obtingut consens dels experts: taxa de baixa per malaltia, quantitat i gravetat dels accidents de treball, nivell d'estrès, soroll i olors i risc de salut humana. Del grup C1.3. diversitat i igualtat d'oportunitats s'han seleccionat 13 d'un total de 15 indicadors, tots ells amb valor 4 excepte un que ha obtingut el valor màxim 5: nombre de dones en els consells d'administració. Tots els indicadors seleccionats han obtingut consens dels experts excepte un: nombre de dones en l'alta direcció. Dos són els indicadors que no han superat el valor de 3 i que per tant s'han descartat: el nivell d'estudis i l'edat del llaurador. Per últim, del grup C1.4 aspecte negatiu sobre condicions de treball indigne s'han seleccionat els tres indicadors estudiats, tots ells amb un valor de 4 però sense consens dels experts: declaració oficial comitè d'organització sobre treball indigne, processos judicials sobre violació del dret laboral i queixes i reclamacions rebudes sobre treballs indignes

Taula 4.15. C1. Dignitat humana en el lloc de treball

Indicadors	Total Experts/es	
	M	K
C1.1. Cultura organitzativa orientada a les persones:		
-Antiguitat mitjana en l'empresa	4	1
-Quantitat de sol·licituds d'ocupació	3	1
-Quantitat i periodicitat d'enquestes de clima laboral	4	1
-Oferta i hores de formació per a les persones empleades	4	1.5
-Formació interna	5	1
-Habilitats	4	2
-Coneixement i capacitat de planificació dels agricultors	5	1
-Capacitat auto-organitzadora	4	1
-Diversitat funcional i de resposta	4	1
C1.2. Promoció de la salut i seguretat en el treball:		
-Taxa de baixa per malaltia	4	2
-Quantitat i gravetat dels accidents de treball	4	2
-Formació impartida en esta matèria a persones empleades	4	1
-Nivell d'estrès, soroll i olors	4	2
-Risc de salut humana	4	2
C1.3. Diversitat i igualtat de oportunitats:		
-% persones empleades amb criteris de diversitat	4	1
-Formació impartida sobre diversitat a persones empleades	4	1
-Diversitat social de l'entorn	4	0.5
-Quantitat de baixes de paternitat i maternitat per mesos	4	2
-Rotacions i noves incorporacions per criteris de diversitat	4	1
-Balanç de gènere de treball	4	1
-Diversitat d'organització social	4	0.5
-Nivell d'estudis	3	1
-Edat del llaurador	3	1
-Llicenciats en ciències i tecnologia	4	1
-Número de treballadores dones	4	1
-Número de dones en alta direcció	4	1.5
-Número de dones en els consells d'administració	5	0.5
-Prevenició acosament laboral	4	1
-Ús de llenguatge no discriminatori	4	1
C1.4. Aspecte negatiu: condicions de treball indignes:		
-Declaració oficial comitè d'organització sobre treball indigne	4	2
-Processos judicials sobre violació del dret laboral	4	1.5
-Queixes i reclamacions rebudes sobre treballs indignes	4	2

Font: elaboració pròpia

Els indicadors del grup C2. Formalitat dels contractes de treball s'arreglen a la Taula 4.16. Del grup C2.1 Remuneració s'han seleccionat cinc dels sis indicadors estudiats, dels quals un d'ells ha obtingut un valor màxim de 5 i amb consens: la remuneració digna segons ubicació. De la resta d'indicadors seleccionats només un no ha obtingut consens: les diferències salarials per

gènere. I l'indicador no seleccionat per no superar el valor de 3 ha segut la part del salari en moneda social, encara que no s'ha obtingut consens dels experts. Del grup C2.2. Horari de treball s'han seleccionat els tres indicadors estudiats, un d'ell amb una valor màxim de 5 i consens dels experts: la flexibilitat en l'horari laboral. Els altres dos han obtingut un valor de 4 però sense consens dels experts: el nombre d'hores setmanals de treball i el nombre d'hores extraordinàries realitzades. Del grup C2.3. Condicions de treball i conciliació s'han seleccionat 11 de 13 indicadors estudiats, que han obtingut un valor 4 a excepció d'un d'ells que ha obtingut la puntuació màxima de 5 amb consens total (K=0): les mesures de conciliació. De la resta d'indicadors amb valor 4 hi han dos sobre els quals no s'ha obtingut consens: tipus de contractes laborals utilitzats i percentatge de contractes temporals sobre contractes fixes. Els dos indicadors amb valor no superior a 3 s'han descartat però no comptaven amb consens dels experts: grau d'absentisme laboral i percentatge d'empleats que voluntàriament abandonen l'empresa. Finalment, del grup C2.4 aspecte negatiu contractes de treball injustos s'ha seleccionat només un dels cinc indicadors analitzats, persones empleades amb salaris no dignes, amb un valor de 4 però sense consens dels experts. Els altres quatre indicadors s'han descartat per obtenir una puntuació no superior a 3, encara d'aquests quatre, dos s'han descartat sense consens dels experts (persones empleades sense condicions individuals i ocupació irregular) i els altres dos s'han descart amb consens dels experts i amb un valor de 2: persones empleades amb contractes temporals i pluriocupació.

Taula 4.16. C2. Formalitat dels contractes de treball

Indicadors	Total Experts/es	
	M	K
C2.1. Remuneració:		
-Remuneració més alta i més baixa en l'empresa	4	1
-Remuneració mitjana	4	1
-Remuneració digna segons ubicació	5	1
-Escala salarial	4	1
-Part del salari en moneda social	3	1.5
-Diferències salarials per gènere	4	4
C2.2. Horari de treball:		
-Nombre d'hores setmanals de treball	4	2
-Nombre d'hores extraordinàries realitzades	4	2
-Flexibilitat en l'horari laboral	5	1

C2.3. Condicions de treball i conciliació:		
-% de tipus de contractes laborals utilitzats	4	2
-% contractes temporals/contractes fixes	4	1.5
-% contractes temps complet/temps parcial	4	1
-Contractes de formació en pràctiques	4	1
-Quantitat de persones empleades amb contractes adaptats a les seues necessitats individuals	4	1
-Mesures de conciliació	5	0
-Ocupació total vs. Ocupació estacional	4	0
-Equilibri treball-vida	4	1
-Temps de treball, càrrega de treball (inclosa la salut) i mà d'obra	4	0
-Condicions de treball		
-Grau d'absentisme laboral	4	1
-% empleats que voluntàriament abandonen l'empresa	3	1.5
-Creació de llocs de treball	3	2
	4	1
C2.4. Aspecte negatiu: contractes de treball injustos:		
-Persones empleades sense condicions individuals	3	2
-Persones empleades amb contractes temporals	2	1
-Persones empleades amb salaris no dignes	4	3.5
-Ocupació irregular	3	3.5
-Pluriocupació	2	1

Font: elaboració pròpia

Els indicadors del grup C3. Promoció de la responsabilitat mediambiental de les persones empleades s'arreglen a la Taula 4.17. Del primer subgrup C3.1 Alimentació durant la jornada laboral s'han seleccionat tots els tres indicadors estudiats, tots ells amb valor de 4, però dos d'ells sense consens dels experts: percentatge d'alimentació ecològica i existència de servei de menjador. Sols ha obtingut consens l'indicador compra a proveïdors locals i tendes ecològiques. Al grup C3.2 Mobilitat sostenible al lloc de treball, dels 2 indicadors analitzats, se'n ha seleccionat un amb valor 4 i grau de consens, percentatge de trajectes amb vehicle propi o transport públic i se'n ha descartat un amb valor 3 i grau de consens, percentatge de trajectes amb cotxe, bicicleta o a peu. Al grup C3.3 Cultura organitzativa sostenible i sensibilització amb el medi ambient s'han seleccionat tots els 10 indicadors estudiats, tots ells amb consens dels experts excepte un: càlcul de la petjada ecològica personal. Dels indicadors amb consens, quatre han obtingut un valor màxim de 5: ús d'energies renovables i estalvi d'energia, reducció d'emissions de CO₂, percepció del agricultor sobre la importància del medi ambient en l'agricultura i ús de recursos naturals. Finalment, al grup C3.4 Aspecte negatiu: promoció i tolerància front a l'actitud mediambiental irresponsable s'han descartat tots els tres indicadors estudiats amb un valor 3 però sense consens dels experts.

Taula 4.17. C3. Promoció de la responsabilitat mediambiental dels/les treballadors/es

Indicadors	Total Experts/es	
	M	K
C3.1. Alimentació durant la jornada laboral:		
-% d'alimentació ecològica	4	2
-Existència de servei de menjador	4	2
-Compra a proveïdors locals i tendes ecològiques	4	1
C3.2. Mobilitat sostenible al lloc de treball:		
-% de trajectes amb vehicle propi o transport públic	4	1
-% de trajectes amb cotxe, bicicleta o a peu	3	1
C3.3. Cultura organitzativa sostenible i sensibilització amb el medi ambient:		
-% de persones empleades que coneixen la política ambiental de l'empresa	4	1
-Formació a les persones empleades en temes ambientals	4	1
-Ús d'energies renovables i estalvi d'energia	5	0.5
-Reducció d'emissions de CO2	5	0.5
-Càlcul de la petjada ecològica personal	4	2
-Percepció del agricultor sobre la importància del medi ambient en l'agricultura	5	0.5
-Ús de recursos naturals	5	1
-Generació d'electricitat a partir de renovables	4	1
-Alt grau d'autoregulació i consciència ecològica	4	1
-Nombre de campanyes d'educació ambiental	4	1
C3.4. Aspecte negatiu: promoció i tolerància front a l'actitud mediambiental irresponsable:		
-Vehicles de l'empresa amb factor d'emissió alt	3	2
-Es descuida el tractament de residus	3	3.5
-Ús de productes no sostenibles	2	2

Font: elaboració pròpia

Per últim, el grup C4 Transparència i participació democràtica interna arreplega els seus indicadors a la Taula 4.18. Al subgrup C4.1 Transparència interna s'han seleccionat tots els quatre indicadors amb un valor de 4 i consens per part dels experts. També al subgrup C4.2. Legitimació de la direcció s'han seleccionat tots els set indicadors estudiats, encara que només dos han obtingut un grau de consens per part dels experts: remuneració dels membres del Consell Administració i diversitat de gènere en la direcció de l'empresa. Al subgrup C4.3 Participació dels treballadors en la presa de decisions s'han seleccionat tres dels quatre indicadors estudiats, tots ells amb consens excepte un: percentatge de decisions que es prenen per consulta/diàleg/contribució/participació. L'indicador descartat per obtenir un valor de 3 amb consens és la co-propietat de les persones empleades. Per últim, del subgrup C4.4 Aspecte negatiu: impediment del comitè d'empresa s'han descartat els dos indicadors estudiats per obtenir un valor de 3, un

d'ells amb consens dels experts (inexistència de comitè d'empresa) i l'altre sense consens dels experts (inexistència de representació sindical).

Taula 4.18. C4. Transparència i participació democràtica interna

Indicadors	Total Experts/es	
	M	K
C4.1. Transparència interna:		
-Grau de transparència de la informació crítica de l'empresa	4	1
-Grau d'accessibilitat a la informació crítica de l'empresa	4	1
-Canals de comunicació interna (tauler, revista, butlletí, ...)	4	0.5
-Transparència en els salaris	4	1
C4.2. Legitimació de la direcció:		
-% directius legitimats pels treballadors a través de consulta/diàleg/participació (MBC)	4	2
-Independència dels membres del consell d'administració	4	1.5
-Remuneració dels membres del Consell Administració	4	1
-Diversitat de gènere en la direcció de l'empresa	4	1
-Tipus d'estructura organitzativa (jerarquia)	4	1.5
-Composició del Consell d'Administració	4	1.5
-Característiques Junta Directiva (nº reunions, participació)	4	1.5
C4.3. Participació dels treballadors en la presa de decisions:		
-% de decisions que es prenen per consulta/diàleg/contribució/participació	4	1.5
-Tipus de decisions en les que participen els/les treballadors	4	1
-Co-propietat dels/les treballadors/es	3	1
-Repartiment dels beneficis de l'empresa entre treballadors	4	0
C4.4. Aspecte negatiu: impediment del comitè d'empresa:		
-Inexistència de comitè d'empresa	3	0.5
-Inexistència de representació sindical	3	1.5

Font: elaboració pròpia

A continuació s'analitzen els indicadors corresponents al grup de contacte D. Clients i altres empreses. Els indicadors del grup D1 s'arreglen a la Taula 4.19. Del subgrup D1.1 Comunicació transparent amb els clients s'han seleccionat cinc dels sis indicadors analitzats, tots ells amb consens dels experts. Hi ha un indicador que ha obtingut el valor màxim de 5: informació real i etiquetat. L'indicador descartat per obtenir un valor de 3 és l'existència d'objectius per vendes. I els altres quatre indicadors seleccionats amb valor 4 són: percentatge de pressupost destinat a màrqueting, vendes i publicitat, sistema de pagament a treballadors per vendes (fixe-variable), reunions/opinions dels clients i servei d'atenció al client i tractament de les reclamacions. Del subgrup D1.2 Accessibilitat s'han seleccionat tots els cinc indicadors estudiats amb valor de 4 i grau de consens d'1. Per últim, del subgrup D1.3. Aspecte negatiu: publicitat enganyosa i accions

comercials no ètiques s'han seleccionat també els dos indicadors estudiats amb un valor de 4 però cap dels dos ha obtingut consens per part dels experts.

Taula 4.19. D1. Actitud ètica amb els/les clients/es

Indicadors	Total Experts/es	
	M	K
D1.1. Comunicació transparent amb els clients:		
-% de pressupost destinat a màrqueting, vendes i publicitat	4	1
-Sistema pagament a treballadors per vendes (fixe-variable)	4	1
-Existència d'objectius per vendes	3	1
-Reunions/opinions dels clients	4	1
-Servei d'atenció al client i tractament de les reclamacions	4	1
-Informació real i etiquetat	5	0
D1.2. Accessibilitat:		
-% facturació que procedeix de grups vulnerables	4	1
-Productes/serveis adaptats als clients	4	1
-Aplicació de venda ètica	4	1
-Participació dels clients en les decisions que els afecten	4	1
-Sistema de valoració i ètica	4	1
D1.3. Aspecte negatiu: publicitat enganyosa i accions comercials no ètiques:		
-Vendes no ètiques	4	3
-Blanquejament o llavat de diners	4	4

Font: elaboració pròpia

Els indicadors del grup D2 Cooperació i solidaritat amb altres empreses s'arreglen a la Taula 4.20. Del subgrup D2.1 Cooperació amb altres organitzacions s'han seleccionat tots els 12 indicadors estudiats, tots ells amb consens dels experts. Tres dels indicadors han obtingut un valor màxim de 5: treballar en iniciatives organitzatives per a millorar estàndards ambientals i socials del sector, interès juvenil en sistemes innovadors d'agricultura sostenible i intent de protecció i millora de la biodiversitat i recursos naturals per part d'organitzacions i agricultors relacionats. Els altres indicadors han obtingut una valoració de 4. Del subgrup D2.2 Solidaritat amb altres organitzacions només s'ha seleccionat un indicador d'un total de quatre estudiats. L'indicador seleccionat ha obtingut un valor màxim de 5 i grau de consens dels experts: benestar dels agricultors i les seues famílies. Els altres tres indicadors s'han descartat per obtenir un valor de 3 i amb consens dels experts. Per últim, del subgrup D2.3 Aspecte negatiu: abús de poder de mercat front a altres organitzacions només se'n ha seleccionat un d'indicador amb un valor de 4 però sense consens dels experts: emetre comunicacions que perjudiquen a altres organitzacions. Els altres quatre indicadors s'han descartat per obtenir una puntuació no superior a tres però també sense consens

dels experts.

Taula 4.20. D2. Cooperació i solidaritat amb altres empreses

Indicadors	Total Experts/es	
	M	K
D2.1. Cooperació amb altres organitzacions:		
-% de temps i recursos dedicats a l'elaboració col·laborativa de productes/serveis	4	1
-Cooperació amb altres empreses del mateix sector, segment del mercat i lloc	4	0
-Cooperació amb altres empreses del mateix sector però diferent lloc	4	0
-Cooperació a llarg termini amb la societat civil	4	1
-Cooperació per a millorar la normativa legal del sector	4	1
-Treballar en iniciatives organitzatives per a millorar estàndards ambientals i socials del sector	5	1
-Globalment autònomes i localment interdependents	4	1
-Cura de les tradicions i cultures locals	4	1
-Interès juvenil en sistemes innovadors d'agricultura sostenible	5	1
-Intent de protecció i millora de la biodiversitat i recursos naturals per part d'organitzacions i agricultors relacionats	5	1
-Agroecoturisme	4	1
-Tipus de sòl compartit per l'agricultura	4	0.5
D2.2. Solidaritat amb altres organitzacions:		
-Nombre d'empleats i hores dedicades a curt termini a altres organitzacions	3	0.5
-Nombre de comandes cedides a altres organitzacions	3	0
-Recursos financers cedits a altres organitzacions	3	1
-Benestar dels agricultors i les seues famílies	5	1
D2.3. Aspecte negatiu: abús de poder de mercat front a altres organitzacions:		
-Emetre comunicacions que perjudiquen a altres organitz.	4	2.5
-Utilitza l'estratègia de dumping	2	3
-Realitza acords secrets amb altres empreses per fixar preus	3	3.5
-Busca captar quota de mercat o clients d'altres empreses per a maximitzar beneficis econòmics	3	1.5
-Posseeix patents per a bloquejar el desenvolupament d'altres empreses	2	1.5

Font: elaboració pròpia

Els indicadors corresponents al grup D3. Impacte ambiental de l'ús i de la gestió de residus dels productes i serveis s'arrepleguen a la Taula 4.21. Del subgrup D3.1 Relació «cost-benefici» mediambiental de productes i serveis (eficiència i consistència) s'han seleccionat els dos indicadors estudiats amb una valoració de 4, però un d'ells, sense consens dels experts: impacte ambiental

dels productes/serveis de l'empresa. L'indicador control d'emissions contaminants si que ha obtingut consens dels experts. Del subgrup D3.2 Ús moderat de productes i serveis (suficiència) s'han seleccionat també tots els 15 indicadors estudiats, tots ells amb consens acceptable dels experts. Set dels indicadors han obtingut una valoració màxima de 5: medicació d'emissions contaminants (tonelades CO2), control d'emissions contaminants, medicació de residus reutilitzats, reducció d'envasos i embalatges, prevenció en generació de residus, control de residus perillosos i percentatge de reciclatge de productes. Per últim, l'indicador estudiat al subgrup D3.3 Aspecte negatiu: tolerància front a l'impacte s'ha descartat per obtenir una puntuació de 3 però sense grau de consens dels experts: consum desproporcionat de recursos.

Taula 4.21. D3. Impacte ambiental de l'ús i de la gestió de residus dels productes/serveis

Indicadors	Total Experts/es	
	M	K
D3.1. Relació «cost-benefici» mediambiental de productes i serveis (eficiència i consistència):		
-Impacte ambiental dels productes/serveis de l'empresa	4	2
-Control d'emissions contaminants	4	1
D3.2. Ús moderat de productes i serveis (suficiència):		
-Quins productes/serveis de l'empresa tenen com objectiu un consum moderat	4	0
-Medició del consum d'aigua en m3 o en litres	4	0.5
-Medició del consum d'energia	4	1
-Control del consum d'energia (renovables)	4	1
-Medició d'emissions contaminants (tonelades CO2)	5	1
-Control d'emissions contaminants	5	1
-Programa de compensació d'emissions (CO2)	4	1
-Medició de residus generats, perillosos i no (tonelades)	4	1
-Medició de residus gestionats/total residus generats	4	1
-Medició de residus reutilitzats	5	1
-Reducció d'envasos i embalatges	5	0.5
-Prevenció en generació de residus	5	0.5
-Medició de residus eliminats (tonelades)	4	1
-Control de residus perillosos	5	0.5
-% de reciclatge de productes	5	1
D3.3. Aspecte negatiu: tolerància front a l'impacte mediambiental desproporcionat i conscient:		
-Consum desproporcionat de recursos	3	3.5

Font: elaboració pròpia

Per últim, els indicadors del grup D4 Participació dels/les clientes/es i transparència en els productes i serveis s'arrepleguen a la Taula 4.22. Al subgrup D4.1 Participació dels clients en la

pressa de decisions, desenvolupament de productes i investigació de mercat s'han seleccionat tres dels quatre indicadors estudiats amb valor de 4 tots ells i grau de consens acceptable per part dels experts. Sols s'ha descartat un indicador amb valor 3 però sense consens dels experts: participació dels clients en els òrgans de decisió de l'empresa. Al subgrup D4.2 Transparència del producte/servei s'han acceptat dos indicadors i s'ha descartat un, tots ells amb consens acceptable per part dels experts. L'indicador descartat ha segut la dimensió dels costos per externalitats dels productes/serveis. Entre els dos indicadors acceptats, un d'ells ha obtingut un valor màxim de 5 (percentatge de productes/serveis que disposen de informació sobre els seus ingredients i components) i l'altre ha obtingut un valor 4 (percentatge de productes/serveis amb els preus publicats). Per últim, del subgrup D4.3 Aspecte negatiu: no declaració de substàncies/ mercaderies perilloses s'ha descartat un dels tres indicadors estudiats per obtenir un valor d'1 però sense consens dels experts: no s'informa sobre els productes que contenen substàncies perilloses o efectes secundaris. Els dos indicadors seleccionats tenen un valor de 4 però tampoc han obtingut consens dels experts: contenen els productes substàncies perilloses per al client o el medi ambient i l'ús dels productes tenen efectes secundaris.

Taula 4.22. D4. Participació dels/les clientes/es i transparència en els productes i serveis

Indicadors	Total Experts/es	
	M	K
D4.1. Participació dels clients en la pressa de decisions, desenvolupament de productes i investigació de mercat:		
-% de innovació de productes/serveis que s'han desenvolupat en col·laboració amb els clients	4	1
-% de innovació de productes/serveis que s'han desenvolupat en col·laboració amb els clients per a reduir impacte ambiental i social	4	1
-Els clients poden participar en les decisions de l'empresa que els afecten	4	0.5
-Participació dels clients en òrgans de decisió	3	1.5
D4.2. Transparència del producte/servei:		
-% productes/serveis que disposen de informació sobre els seus ingredients i components	5	1
-% de productes/serveis amb els preus publicats	4	0.5
-Dimensió dels costos externalitats dels productes/serveis	3	1

D4.3. Aspecte negatiu: no declaració de substàncies/ mercaderies perilloses:		
-Contenen els productes substàncies perilloses per al client o el medi ambient	4	4
-L'ús dels productes tenen efectes secundaris	4	3
-No s'informa sobre els productes que contenen substàncies perilloses o efectes secundaris	1	3.5

Font: elaboració pròpia

El grup d'interès E. Entorn social s'analitza en les quatre següents taules. En primer lloc, els indicadors estudiats sobre el grup E1. Propòsit i impacte positiu dels productes i serveis en l'entorn social s'arreglen a la Taula 4.23. Al grup E1.1 Productes/serveis que cobreixen necessitats bàsiques i milloren la qualitat de vida s'han seleccionat tots els tres indicadors estudiats, tots ells amb valor de 4, encara que només un ha obtingut el consens dels experts: el percentatge sobre facturació de productes que cobreixen necessitats bàsiques. Els altres dos no han obtingut consens dels experts: percentatge de facturació de productes que serveixen al desenvolupament de les persones i del planeta i percentatge sobre facturació de productes que solucionen problemes socials i ambientals segons els ODS. Al segon dels grups E1.2 Impacte social dels productes i serveis de l'empresa s'han seleccionat també els dos indicadors estudiats amb valor 4 i consens dels experts: nombre i tipus d'accions que generen impacte social i nombre de persones a les que es beneficien. Per últim, al grup E1.3 Aspecte negatiu: productes i serveis que vulneren la dignitat humana no s'ha seleccionat cap dels cinc indicadors estudiats per obtenir un valor de 3, encara que en cap d'ells s'ha obtingut consens per part dels experts.

Taula 4.23. E1. Propòsit i impacte positiu dels productes i serveis en l'entorn social

Indicadors	Total Experts/es	
	M	K
E1.1. Productes/serveis que cobreixen necessitats bàsiques i milloren la qualitat de vida:		
-% sobre facturació de productes que cobreixen necessitats bàsiques	4	1
-% sobre facturació de productes que serveixen al desenvolupament de les persones i del planeta	4	1.5
-% sobre facturació de productes que solucionen problemes socials i ambientals segons ODS	4	2
E1.2. Impacte social dels productes i serveis:		
-Nombre i tipus d'accions que generen impacte social	4	0.5
-Nombre de persones a les que es beneficien	4	1

E1.3. Aspecte negatiu: productes i serveis que vulneren la dignitat humana:		
-Productes/serveis que generen impactes negatius sobre les persones y el planeta	3	3.5
-Pèrdua de matèria orgànica	3	2
-Risc d'aïllament	3	2.5
-Risc d'abandonament del camp	3	3.5
-Càrrega de residus perillosos per al medi ambient	3	3.5

Font: elaboració pròpia

Els indicadors corresponents al grup E2 Contribució a la comunitat s'arreglen a la Taula 4.24. Del subgrup E2.1 Impostos i prestacions socials s'han seleccionat només dos indicadors d'un total de quatre estudiats. Els dos indicadors seleccionats han obtingut valor de 4 i amb consens dels experts i són aportacions fiscals de l'empresa a la comunitat i àrees de subvencions agroambientals. El altres dos indicadors, amb valor de 3 i consens dels experts són: quota de contribució tributària neta i ajudes que rep l'empresa de la comunitat. Del subgrup E2.2 Contribució voluntària a la comunitat s'han seleccionat 17 indicadors i se'n han descartat quatre. Dels quatre indicadors descartats, dos d'ells no han obtingut consens dels experts: topografia inclinada i promoció del voluntariat. Dels indicadors seleccionats, tres han obtingut el valor màxim de 5 amb consens acceptable per part dels experts: qualitat paisatgística i construeix capital humà. La resta han obtingut un valor de 4, tots ells amb consens acceptable dels experts. Del subgrup E2.3 Aspecte negatiu: elusió i evasió fiscal s'han seleccionat dos indicadors amb valor de 4 però sense consens dels experts (té socis comercials en paradisos fiscals i realitza transaccions financeres internacionals) i altres dos s'han descartat amb valor de 3 però també sense consens dels experts (formar part d'un grup multinacional, d'una xarxa internacional o de l'economia digital i opacitat dels negocis). Per últim, del subgrup E2.4 Aspecte negatiu: falta de prevenció front a la corrupció s'han descartat els dos indicadors estudiats per obtenir un valor no superior a 3 però sense obtindre consens entre els experts: donació a partits polítics i rs realitzen activitats opaques de lobby.

Taula 4.24. E2. Contribució a la comunitat

Indicadors	Total Experts/es	
	M	K
E2.1. Impostos i prestacions socials:		
-Quota de contribució tributària neta	3	1
-Ajudes que rep l'empresa de la comunitat	3	1
-Aportacions fiscals de l'empresa a la comunitat	4	0
-Àrees de subvencions agroambientals	4	1.5
E2.2. Contribució voluntària a la comunitat:		
-Aportació voluntària monetària a la comunitat	3	1
-Impacte a llarg termini de les accions realitzades sobre la comunitat	4	0.5
-Biodiversitat arbòria i vegetal	4	1
-Densitat d'arbres	4	1
-Qualitat de l'aire	4	1
-Coneixement de l'entorn del camp	4	1
-Presència de fauna	4	1
-Efecte sobre ecosistemes propers	4	1
-Qualitat paisatgística	5	0.5
-Construeix capital humà	5	1
-Valor estètic/cultural	4	1
-Àrees d'habitat semi-natural	4	1
-Topografia inclinada	3	1.5
-Qualitat de l'aigua de reg	4	1
-Especialització	4	1
-Fertilitat del sòl	4	1
-Independència econòmica de l'activitat agrària	5	1
-Viabilitat demogràfica	4	0.5
-Nivell de prosperitat	4	1
-Pràctiques de donacions benèfiques	3	1
-Promoció del voluntariat	3	1.5
E2.3. Aspecte negatiu: elusió i evasió fiscal:		
-Formar part d'un grup multinacional, d'una xarxa internacional o de l'economia digital	3	2
-Té socis comercials en paradisos fiscals	4	4
-Realitza transaccions financeres internacionals	4	1.5
-Opacitat dels negocis	3	4
E2.4. Aspecte negatiu: falta de prevenció front a la corrupció:		
-Donació a partits polítics	3	3
-Es realitzen activitats opaques de lobby	3	4

Font: elaboració pròpia

Els indicadors utilitzats per a mesurar el grup E3 Reducció de l'impacte ambiental en l'entorn social s'arreglen a la Taula 4.25. Del subgrup E3.1 Impacte absolut/gestió i estratègica

s'han seleccionat 12 indicadors i s'han descartat altres cinc. Cap dels indicadors descartats, amb un valor de 3, ha obtingut el consens suficient dels experts. En relació amb els indicadors seleccionats, un d'ells, la implementació d'activitats de conservació i protecció del recurs hídic i del medi ambient, ha obtingut un valor màxim de 5 i grau de consens acceptable per part dels experts. La resta d'indicadors acceptats han obtingut un valor de 4, dels quals cinc no han obtingut suficient consens dels experts i altres sis si que han obtingut el consens. Del subgrup E3.2 Impacte relatiu, d'un total de 17 indicadors estudiats, només s'han seleccionat cinc per tindre un valor de 4, encara que només dos dels cinc han obtingut consens acceptable dels experts: maneig de fems i consum final d'energia. Dels indicadors descartats per tindre un valor no superior a 3, sols tres han obtingut consens dels experts. Per últim, del subgrup E3.3 Aspecte negatiu: infracció de la normativa mediambiental i impacte desproporcionat només s'han seleccionat tres indicadors d'un total de 10 estudiats. Els indicadors seleccionats han obtingut un valor de 4 però sense consens suficient per part dels experts: existència de infraccions i de reclamacions, salinitat del sòl i metalls pesats del sòl. Dels indicadors descartats per no superar el valor de 3, cap d'ells ha obtingut el consens suficient dels experts.

Taula 4.25. E3. Reducció de l'impacte ambiental en l'entorn social

Indicadors	Total Experts/es	
	M	K
E3.1. Impacte absolut / gestió i estratègia:		
-Emissió de gasos efecte hivernacle	4	3.5
-Transport	3	1.5
-Consum de carburants (gasolina, dièsel)	3	1.5
-Consum de gas, d'electricitat i d'aigua	4	1
-Ús de químics	4	3
-Consum de paper	3	1.5
-Emissions de substàncies perilloses i altres impactes	3	3.5
-Contaminació potencial de les aigües subterrànies	4	4
-Abocaments contaminants a les principals fonts d'aigua	4	4
-Ús de pesticides i herbicides	4	1.5
-Ús de fertilitzants	4	1
-Emissions de CO2 de maquinària i transport	3	2
-Implementació d'activitats de conservació i protecció del recurs hídic i del medi ambient	5	1
-Eficiència en el maneig de l'aigua	4	1
-Maneig de fems	4	1
-Consum final d'energia	4	1
-Canvi tecnològic per al maneig de l'aigua per a reg	4	1

E3.2. Impacte relatiu:		
-Emissió de gasos efecte hivernacle	3	2.5
-Transport	3	1
-Consum de carburants (gasolina, dièsel)	3	1.5
-Consum de gas, d'electricitat i d'aigua	3	0.5
-Ús de químics	3	2
-Consum de paper	3	1
-Emissions de substàncies perilloses i altres impactes	3	2.5
-Contaminació potencial de les aigües subterrànies	3	3
-Abocaments contaminants a les principals fonts d'aigua	3	3
-Ús de pesticides i herbicides	3	2
-Ús de fertilitzants	3	2
-Emissions de CO2 de maquinària i transport	3	2
-Implementació d'activitats de conservació i protecció del recurs hídric i del medi ambient	4	1.5
-Eficiència en el maneig de l'aigua	4	2
-Maneig de fems	4	1
-Consum final d'energia	4	1
-Canvi tecnològic per al maneig de l'aigua per a reg	4	2
E3.3. Aspecte negatiu: infracció de la normativa mediambiental i impacte desproporcionat:		
-Existència de infraccions i de reclamacions	4	3
-Danys reals	3	3
-Risc d'estancament	3	1.5
-Risc d'inundació	3	2
-Risc potencial d'erosió del sòl	3	2
-Salinitat del sòl	4	2
-Amenaça recurs hídric davant esdeveniments hidroclimàtics	3	1.5
-Vulnerabilitat al canvi climàtic	3	2
-Conflictes per l'ús de l'aigua	3	2
-Metalls pesats del sòl	4	3

Font: elaboració pròpia

Finalment, els indicadors del grup E4. Transparència i participació democràtica en l'entorn social s'arreglen a la Taula 4.26. Del grup E4.1 Transparència s'han seleccionat tots els cinc indicadors analitzats, tots ells amb un valor de 4 i consens dels experts. El mateix ha passat amb els indicadors del grup E4.2 sobre participació de l'entorn social en la presa de decisions. En el grup E4.3 sobre l'aspecte negatiu manipulació de la informació i falta de transparència, s'ha descartat un dels cinc indicadors estudiats per obtenir un valor de 3 encara que sense consens dels experts: se tolera la difusió de informació falsa o manipulada. Els altres quatre indicadors s'han seleccionat amb valor 4, encara que cap d'ells ha obtingut consens per part dels experts: difondre informació falsa o manipulada, ometre informació rellevant sobre riscos i impactes negatius, ometre informació sobre participacions o filials i ometre informació de fluxos de filials a lobbies.

Taula 4.26. E4. Transparència i participació democràtica en l'entorn social

Indicadors	Total Experts/es	
	M	K
E4.1. Transparència:		
-Publicació d'un informe del bé comú o similar	4	1
-Verificació/auditoria de l'informe	4	1
-Facilitat d'accés a l'informe	4	1
-Quins grups de interès tenen accés a l'informe	4	0.5
-Igualtat d'accés als recursos i serveis de suport	4	0
E4.2. Participació de l'entorn social en la presa de decisions:		
-% de decisions rellevants preses de manera participativa amb els grups de interès	4	0.5
-Mecanismes de diàleg, col·laboració i participació en les decisions de l'empresa: comitè o fòrum d'ètica, ...	4	0
E4.3. Aspecte negatiu: manipulació de la informació i falta de transparència:		
-Se tolera la difusió de informació falsa o manipulada	3	3
-Se difon informació falsa o manipulada	4	4
-S'omet informació rellevant sobre riscos i impactes negatius	4	4
-S'omet informació sobre participacions o filials	4	4
-S'omet informació de fluxos de filials a lobbies	4	3.5

Font: elaboració pròpia

Finalment, a continuació s'arreglen de manera resumida els indicadors que s'han seleccionat com a indicadors específics a aplicar en el Balanç del Bé Comú de les explotacions agroecològiques de la Comunitat Valenciana.

A. Proveïdors:

A1. Dignitat humana en la cadena subministrant	M	K
A1.1. Condicions de treball i impacte ambiental en cadena:		
- Relació de productes i serveis adquirits a proveïdors	4	1.5
- % productes/serveis produïts baix condicions justes	4	0.5
- Període mitjà de pagament a proveïdors	4	0.5
A1.2. Vulneració dignitat humana en la cadena:		
- % productes/serveis comprats amb riscos socials i sense riscos.	4	1
A2. Justícia i solidaritat en la cadena de subministrament:	M	K
A2.1. Actitud ètica amb proveïdors directes:		
- Durada mitjana de les relacions comercials amb els proveïdors	4	1

A2.2. Promoció de la justícia i solidaritat en la cadena:		
-% productes i matèries primeres amb segell de solidaritat i justícia	4	1
-% de proveïdors seleccionats amb criteris de justícia i solidaritat	4	0
-% de proveïdors locals	4	1
A2.3. Aspecte negatiu: abús de poder de mercat front a proveïdors:		
-Condicions d'abús (com pagament i entrega)	4	2.5
-Queixes i reclamacions negatives per part dels proveïdors	4	2
A3. Sostenibilitat mediambiental en la cadena:	M	K
A3.1. Impacte mediambiental en la cadena:		
-% productes/serveis que són alternatives més sostenibles (Best in Class)	4	1
-% proveïdors que contribueixen a la reducció dels impactes mediambientals	5	1
-Percentatge de reciclatge de l'aigua de reg (E3)	5	1
-Utilització de fertilitzants orgànics, verds i micronutrients	4	1
-Utilització de residus de cultiu com a fems verds	5	1
-Maximització dels processos biològics naturals	5	1
-Minimització dels recursos no renovables	4	1
-Renovació del cicle de llavors	4	1.5
-Criteris de compra (consum, comerç just, ecològics, socials, ...)	4	1
A4. Transparència i participació democràtica en la cadena:	M	K
A4.1. Transparència i participació democràtica proveïdors:		
-% de informació que es posa a disposició dels proveïdors	4	0.5
-Grau de satisfacció dels proveïdors amb el nivell de transparència i de participació democràtica de l'empresa	4	1
-Resolució de conflictes per l'ús de l'aigua	4	1
A4.2. Promoció de la transparència i participació democràtica en la cadena subministrament:		
-% de productes/serveis adquirits amb certificats de transparència i participació	4	1
-% de proveïdors que s'han seleccionat amb criteris de transparència i participació	4	0

B. Finançadors:

B1. Actitud ètica en la gestió dels recursos financers:	M	K
B1.1. Independència financera: autofinançament:		
-% de fons propis de l'empresa	4	1
-Aplicació dels beneficis de l'empresa (repartiment dels beneficis)	4	1
B1.2. Finançament extern orientat al bé comú:		
-% de finançament extern procedent de banca sostenible (banca ètica, coop. de crèdit i caixes rurals)	4	0

B1.3. Actitud ètica dels proveïdors financers: -% dels principals finançadors de l'empresa -Comportament ètic i sostenible dels finançadors de l'empresa (financen projectes socials i ambientals)	4 4	1 1
B2. Actitud solidària en la gestió dels recursos financers:	M	K
B2.1. Gestió dels recursos financers de forma solidària i orientada al bé comú: -Estructura de les despeses de l'empresa -Estructura dels ingressos de l'empresa -Aportació a reserves -Política de dividends (repartiment)	4 4 4 4	1 1 1 1
B3. Inversions financers sostenibles i ús recursos financers:	M	K
B3.1. Caràcter ambiental de les inversions: -Pla de inversions i substitució d'actius amb criteris ambientals -Criteris de decisió de inversions amb impactes ambientals -Rehabilitacions i/o substitucions considerant aspectes ambientals	4 4 4	0 0 0.5
B3.2. Inversions financeres orientades al bé comú: -% Projectes amb impacte social i ambiental finançats -% de Fons de Inversió socialment responsable (inversió en projectes socials i ambientals)	4 4	1 1
B4. Propietat i participació democràtica:	M	K
B4.1. Distribució de la propietat orientada al bé comú: -% de participació dels propietaris en l'empresa -Capacitat d'accés a la propietat i tipus de participació -Transparència en les decisions de l'empresa -Accés als recursos -Accés i control de la terra	4 4 5 4 4	1 1 1 1 0.5

C. Persones empleades:

C1. Dignitat humana en el lloc de treball:	M	K
C1.1. Cultura organitzativa orientada a les persones: -Antiguitat mitjana en l'empresa -Quantitat i periodicitat d'enquestes de clima laboral -Oferta i hores de formació per a les persones empleades -Formació interna -Habilitats -Coneixement i capacitat de planificació dels agricultors -Capacitat auto-organitzadora -Diversitat funcional i de resposta	4 4 4 5 4 5 4 4	1 1 1.5 1 2 1 1 1

C1.2. Promoció de la salut i seguretat en el treball:		
-Taxa de baixa per malaltia	4	2
-Quantitat i gravetat dels accidents de treball	4	2
-Formació impartida en aquesta matèria a persones empleades	4	1
-Nivell d'estrès, soroll i olors	4	2
-Risc de salut humana	4	2
C1.3. Diversitat i igualtat de oportunitats:		
-% persones empleades amb criteris de diversitat	4	1
-Formació impartida sobre diversitat a persones empleades	4	1
-Diversitat social de l'entorn	4	0.5
-Quantitat de baixes de paternitat i maternitat per mesos	4	2
-Rotacions i noves incorporacions per criteris de diversitat	4	1
-Balanç de gènere de treball	4	1
-Diversitat d'organització social	4	0.5
-Llicenciats en ciències i tecnologia	4	1
-Número de treballadores dones	4	1
-Número de dones en alta direcció	4	1.5
-Número de dones en els consells d'administració	5	0.5
-Prevenió acosament laboral	4	1
-Ús de llenguatge no discriminatori	4	1
C1.4. Aspecte negatiu: condicions de treball indignes:		
-Declaració oficial del comitè d'organització sobre treball indigne	4	2
-Processos judicials sobre violació del dret laboral	4	1.5
-Queixes i reclamacions rebudes sobre treballs indignes	4	2
C2. Formalitat dels contractes de treball:	M	K
C2.1. Remuneració:		
-Remuneració més alta i més baixa en l'empresa	4	1
-Remuneració mitjana	4	1
-Remuneració digna segons ubicació	5	1
-Escala salarial	4	1
-Diferències salarials per gènere	4	4
C2.2. Horari de treball:		
-Nombre d'hores setmanals	4	2
-Nombre d'hores extraordinàries realitzades	4	2
-Flexibilitat en l'horari laboral	5	1
C2.3. Condicions de treball i conciliació:		
-Tipus de contractes laborals utilitzats i %	4	2
-% contractes temporals/contractes fixes	4	1.5
-% contractes temps complet/temps parcial	4	1
-Contractes de formació en pràctiques	4	1
-Quantitat de persones empleades amb contractes adaptats a les seues necessitats individuals	4	1
-Mesures de conciliació	5	0
-Ocupació total vs. Ocupació estacional	4	0
-Equilibri treball-vida	4	1
-Temps de treball, càrrega de treball (inclosa la salut) i mà d'obra	4	0
-Condicions de treball	4	1
-Creació de llocs de treball	4	1

C2.4. Aspecte negatiu: contractes de treball injustos: -Persones empleades amb salaris no dignes	4	3.5
C3. Promoció de la responsabilitat mediambiental dels treballadors/es:	M	K
C3.1. Alimentació durant la jornada laboral: -% d'alimentació ecològica -Existència de servei de menjador -Compra a proveïdors locals i tendes ecològiques	4 4 4	2 2 1
C3.2. Mobilitat sostenible al lloc de treball: -% de trajectes amb vehicle propi o transport públic	4	1
C3.3. Cultura organitzativa sostenible i sensibilització amb el medi ambient: -% persones empleades que coneixen la política ambiental empresa -Formació a les persones empleades en temes ambientals -Ús d'energies renovables i estalvi d'energia (E3) -Reducció d'emissions de CO2 -Càlcul de la petjada ecològica personal -Percepció del agricultor sobre la importància del medi ambient en la agricultura -Ús de recursos naturals -Generació d'electricitat a partir de renovables -Alt grau d'autoregulació i consciència ecològica -Nombre de campanyes d'educació ambiental	4 4 5 5 4 5 5 4 4 4 4	1 1 0.5 0.5 2 0.5 1 1 1 1
C4. Transparència i participació democràtica interna:	M	K
C4.1. Transparència interna: -Grau de transparència de la informació crítica de l'empresa -Grau d'accessibilitat a la informació crítica de l'empresa -Canals de comunicació interna (tauler, revista, butlletí, ...) -Transparència en els salaris	4 4 4 4	1 1 0.5 1
C4.2. Legitimació de la direcció: -% directius legitimats pels treballadors a través de consulta/diàleg/participació (MBC) -Independència dels membres del consell d'administració -Remuneració dels membres del Consell Administració -Diversitat de gènere en la direcció de l'empresa -Tipus d'estructura organitzativa (jerarquia) -Composició del Consell d'Administració -Característiques Junta Directiva (nº reunions, participació, ...)	4 4 4 4 4 4 4	2 1.5 1 1 1.5 1.5 1.5
C4.3. Participació dels treballadors/es en la presa de decisions: -% de decisions que es prenen per consulta/ diàleg/ contribució/ participació -Tipus de decisions en les que participen els/les treballadors/es -Repartiment dels beneficis de l'empresa entre treballadors/es	4 4 4	1.5 1 0

D. Clients i altres empreses

D1. Actitud ètica amb els clients:	M	K
D1.1. Comunicació transparent amb els clients:		
-% de pressupost destinat a màrqueting, vendes i publicitat	4	1
-Sistema de pagament a treballadors per vendes (fixe-variable)	4	1
-Reunions/opinions dels clients	4	1
-Servei d'atenció al client i tractament de les reclamacions	4	1
-Informació real i etiquetat	5	0
D1.2. Accessibilitat:		
-% facturació que procedeix de grups vulnerables	4	1
-Productes/serveis adaptats als clients	4	1
-Aplicació de venda ètica	4	1
-Participació dels clientes en les decisions que els afecten	4	1
-Sistema de valoració i ètica	4	1
D1.3. Aspecte negatiu: publicitat enganyosa i accions comercials no ètiques:		
-Vendes no ètiques	4	3
-Blanquejament o llavat de diners	4	4
D2. Cooperació i solidaritat amb altres empreses:	M	K
D2.1. Cooperació amb altres organitzacions:		
-% de temps i recursos dedicats a l'elaboració col·laborativa de productes/serveis	4	1
-Cooperació amb altres empreses del mateix sector, segment del mercat i lloc	4	0
-Cooperació amb altres empreses del mateix sector però diferent lloc	4	0
-Cooperació a llarg termini amb la societat civil	4	1
-Cooperació per a millorar la normativa legal del sector	4	1
-Treballar en iniciatives organitzatives per a millorar estàndards ambientals i socials del sector	5	1
-Globalment autònomes i localment interdependents	4	1
-Cura de les tradicions i cultures locals	4	1
-Interès juvenil en sistemes innovadors d'agricultura sostenible	5	1
-Intent de protecció i millora de la biodiversitat i recursos naturals per part d'organitzacions i agricultors relacionats	5	1
-Agroecoturisme	4	1
-Tipus de sòl compartit per l'agricultura	4	0.5
D2.2. Solidaritat amb altres organitzacions:		
-Benestar dels agricultors i les seues famílies	5	1
D2.3. Aspecte negatiu: abús de poder de mercat front a altres organitzacions:		
-Emetre comunicacions que perjudiquen a altres organitzacions	4	2.5

D3. Impacte ambiental de l'ús i gestió de residus dels productes/serveis:	M	K
D3.1. Relació «cost-benefici» mediambiental de productes i serveis (eficiència i consistència):		
-Impacte ambiental dels productes/serveis de l'empresa	4	2
-Control d'emissions contaminants	4	1
D3.2. Ús moderat de productes i serveis (suficiència):	4	0
-Quins productes/serveis de l'empresa tenen com objectiu un consum moderat	4	0.5
-Medició del consum d'aigua en m3 o en litres	4	1
-Medició del consum d'energia	4	1
-Control del consum d'energia (renovables)	4	1
-Medició d'emissions contaminants (tonelades CO2)	5	1
-Control d'emissions contaminants	5	1
-Programa de compensació d'emissions (CO2)	4	1
-Medició de residus generats, perillosos i no (tonelades)	4	1
-Medició residus gestionats/total residus generats	4	1
-Medició residus reutilitzats	5	1
-Reducció d'envasos i embalatges	5	0.5
-Prevenió en generació de residus	5	0.5
-Medició de residus eliminats (tonelades)	4	1
-Control de residus perillosos	5	0.5
-Reciclatge de productes (%)	5	1
D4. Participació dels clients i transparència en productes/ serveis:	M	K
D4.1. Participació dels clients en la presa de decisions, desenvolupament de productes i investigació de mercat:		
-% de innovació de productes/serveis que s'han desenvolupat en col·laboració amb els clients	4	1
-% de innovació de productes/serveis que s'han desenvolupat en col·laboració amb els clients per a reduir impacte ambiental i social	4	1
-Els clients poden participar en les decisions de l'empresa que els afecten	4	0.5
D4.2. Transparència del producte/servei:		
-% productes/serveis que disposen de informació sobre els seus ingredients i components	5	1
-% productes/serveis amb els preus publicats	4	0.5
D4.3. Aspecte negatiu: no declaració de substàncies/mercaderies perilloses:		
-Contenen els productes substàncies perilloses per al client o el medi ambient	4	4
-L'ús dels productes tenen efectes secundaris	4	3

E. Entorn social:

E1. Propòsit i impacte positiu dels productes/serveis en l'entorn social:	M	K
E1.1. Productes/serveis que cobreixen necessitats bàsiques i milloren la qualitat de vida:		
-% sobre facturació de productes que cobreixen necessitats bàsiques	4	1
-% sobre facturació de productes que serveixen al desenvolupament de les persones i del planeta	4	1.5
-% sobre facturació de productes que solucionen problemes socials i ambientals segons ODS	4	2
E1.2. Impacte social dels productes i serveis:		
-Nombre i tipus d'accions que generen impacte social	4	0.5
-Nombre de persones a les que es beneficien	4	1
E2. Contribució a la comunitat:	M	K
E2.1. Impostos i prestacions socials:		
-Aportacions fiscals de l'empresa a la comunitat	4	0
-Àrees de subvencions agroambientals	4	1.5
E2.2. Contribució voluntària a la comunitat:		
-Impacte a llarg termini d'accions realitzades sobre la comunitat	4	0.5
-Biodiversitat arbòria i vegetal	4	1
-Densitat d'arbres	4	1
-Qualitat de l'aire	4	1
-Coneixement de l'entorn del camp	4	1
-Presència de fauna	4	1
-Efecte sobre ecosistemes propers	5	0.5
-Qualitat paisatgística	5	1
-Construeix capital humà	4	1
-Valor estètic/cultural	4	1
-Topografia inclinada	4	1
-Qualitat de l'aigua de reg	4	1
-Especialització	4	1
-Fertilitat del sòl	5	1
-Independència econòmica de l'activitat agrària	4	0.5
-Viabilitat demogràfica	4	1
-Nivell de prosperitat		
E2.3. Aspecte negatiu: elusió i evasió fiscal:		
-Té socis comercials en paradisos fiscals	4	4
-Realitza transaccions financeres internacionals	4	1.5

E3. Reducció de l'impacte ambiental en l'entorn social:	M	K
E3.1. Impacte absolut / gestió i estratègia:		
-Emissió de gasos efecte hivernacle	4	3.5
-Consum de gas, d'electricitat i d'aigua	4	1
-Ús de químics	4	3
-Contaminació potencial de les aigües subterrànies	4	4
-Abocaments contaminants a les principals fonts d'aigua	4	4
-Ús de pesticides i herbicides	4	1.5
-Ús de fertilitzants	4	1
-Implementació d'activitats de conservació i protecció del recurs hídric i del medi ambient	5	1
-Eficiència en el maneig de l'aigua	4	1
-Maneig de fems	4	1
-Consum final d'energia	4	1
-Canvi tecnològic per al maneig de l'aigua per a reg	4	1
E3.2. Impacte relatiu:		
-Implementació d'activitats de conservació i protecció del recurs hídric i del medi ambient	4	1.5
-Eficiència en el maneig de l'aigua	4	2
-Maneig de fems	4	1
-Consum final d'energia	4	1
-Canvi tecnològic per al maneig de l'aigua per a reg	4	2
E3.3. Aspecte negatiu: infracció de la normativa mediambiental i impacte desproporcionat:		
-Existència de infraccions i de reclamacions	4	3
-Salinitat del sòl	4	2
-Metalls pesats del sòl	4	3
E4. Transparència i participació democràtica en l'entorn social:	M	K
E4.1. Transparència:		
-Publicació d'un informe del bé comú o similar	4	1
-Verificació/auditoria de l'informe	4	1
-Facilitat d'accés a l'informe	4	1
-Quins grups de interès tenen accés a l'informe	4	0.5
-Igualtat d'accés als recursos i serveis de suport	4	0
E4.2. Participació de l'entorn social en la presa de decisions:		
-% de decisions rellevants preses de manera participativa amb els grups de interès	4	0.5
-Mecanismes de diàleg, col·laboració i participació en les decisions de l'empresa: comitè o fòrum d'ètica, ...	4	0
E4.3. Aspecte negatiu: manipulació de la informació i falta de transparència:		
-Se difon informació falsa o manipulada	4	4
-S'omet informació rellevant sobre riscos i impactes negatius	4	4
-S'omet informació sobre participacions o filials	4	4
-S'omet informació de fluxos de filials a lobbies	4	3.5

5. Grups peer: aplicació del Balanç del Bé Comú a les explotacions agroecològiques de la C. Valenciana

Una vegada finalitzat el Delphi, i amb la bateria de indicadors adaptats i proposats pels experts participants, entrem a la segona part de l'estudi empíric que va consistir en la aplicació del Balanç del Bé Comú (BBC) a un grup de explotacions agràries valencianes. Durant aquesta segona fase es va treballar en la adaptació del BBC a les peculiaritats de les explotacions agràries valencianes partint dels resultats del Delphi, amb la finalitat d'obtenir una figura de qualitat diferenciada que incloguera tant els aspectes ambientals ja integrats per la certificació del CAECV, com altres criteris de sostenibilitat englobats en el BBC i d'aquesta manera, poder complir amb l'objectiu principal d'aquest projecte.

Aquest tipus de figura no només introduirà millores a les explotacions agràries del territori valencià, amb la consegüent millora de la biodiversitat pròpia i de la vida de tots els valencians i valencianes, si no que també suposarà la creació d'un segell/certificació que els clients europeus, principals destinataris de les exportacions agrícoles valencianes, ja estan demanant als productors, principalment per assegurar que s'han respectat els drets humans al llarg de tota la cadena de producció.

L'Avaluació Peer del Balanç del Bé Comú

Per a l'EBC existeixen tres nivells en la realització del BBC segons el grau de verificació del procés seguit en la seua aplicació:

- *1 Llavor:* per a aquelles organitzacions que han realitzat el BBC internament (amb ajuda o sense d'un/a consultor/a), però no ho han verificat externament.
- *2 Llavors:* per a les organitzacions que han realitzat el BBC i ho verifiquen mitjançant una Avaluació Peer (en grup).
- *3 Llavors:* per aquelles organitzacions que, havent realitzat el BBC individualment o en grup, l'han auditat (verificat) per un Auditor/a extern/a de l'EBC.

L'avaluació peer (avaluació entre iguals) és una de les propostes més innovadores de l'economia del bé comú en la implementació i revisió del model EBC en les organitzacions. Les organitzacions, mitjançant la posada en comú del resultat de la seva anàlisi del BBC, poden ajudar-se mútuament amb la interpretació dels Aspectes de la Matriu EBC, i comprovant quin tipus d'accions concretes posen en pràctica les altres organitzacions per treballar cada valor de la Matriu

EBC amb els seus grups d'interès. Però el més important és que, encara que la Avaluació Peer no es pot considerar una auditoria, donat que les puntuacions no són verificades per cap persona externa, d'alguna manera les organitzacions participants s'estan avaluant entre si, corregint possibles desviacions en la interpretació i puntuació de cada aspecte de la Matriu EBC.

Les organitzacions participants a un grup peer poden obtindre la Certificació Peer, emesa per l'AfE_EBC, sempre i quan es compleixen els requisits establerts per a la seua consecució. Entre d'altres, que hagen comptat amb la presència d'un/a consultor/a acreditat per l'*Asociación Federal Española para el fomento de la EBC (AfE_EBC)* que haja guiat tot el procés d'avaluació peer.

Composició dels grups peer

Amb la ajuda de La Unió de Llauradors i el Comitè d'Agricultura Ecològica de la Comunitat Valenciana (CAECV) vàrem contactar amb explotacions agràries interessades en participar al projecte. Per tal d'abastir tot el territori triarem explotacions de les tres províncies: Alacant, Castelló i València. L'única condició era que aplicaren tècniques agroecològiques a les seues explotacions. També tractarem de comptar amb productors de diferents especialitats agràries (vinya, cítrics, hortalisses,...). Amb tot això seleccionarem a 15 productors, creant un grup peer per província amb la següent composició (Taula 5.1.):

Taula 5.1. Composició dels grups peer

Província	Explotacions	
	Nombre	%
Alacant	4	26,66
Castelló	4	26,66
València	7	46,66
<i>Total</i>	15	100,00

Font: elaboració pròpia

la Taula 5.2. mostra el conjunt de les empreses que han participat en el procés, amb l'activitat principal a la qual es dediquen i la seua procedència geogràfica.

Taula 5.2. Característiques empreses productores seleccionades

Empresa/Productor	Característiques	
	Activitat	Província
Biomoscattell	Producció i comercialització de productes ecològics	Alacant
Miguel Poveda	Producció Vinya	Alacant
José Antonio Rico	Producció i comercialització Vinya	Alacant
Paco Rubio Villena	Ovella (extensiu)	Alacant
Hort Del Rajolar	Producció i comercialització Hortalisses	Castelló
Piben Fruits	Producció i comercialització Cítrics	Castelló
Supernaranjas	Producció i comercialització Cítrics	Castelló
Bioproducts	Producció de Fruita, cítrics i oliva	Castelló
Llauradors De Somnis (Ecologicval)	Producció de Granades i Hortalisses	València
Vall De La Casella	Producció i comercialització Cítrics	València
Vicent Borràs*	Productor Fruita	València
Fernando Durà Velis*	Productor Arròs	València
Paco Benavent Pelufo	Productor Cítrics	València
Luis Javier Navarro	Productor Vinya	València
Berlanga*		
Isabel Navarro		
Berlanga	Producció de Vinya, ametlles i oliva	València

(*) Productors convocats però que no participaren finalment

Font: Elaboració pròpia

Desenvolupament i metodologia seguida als grups peer

Com ja s'ha dit, es varen conformar tres grups peer, un per província. Cadascú dels grups va tindre assignat un consultor/a de l'Economia del bé comú, que va guiar tot el procés d'anàlisi del BBC de les empreses productores participants. El cronograma proposat per aquesta fase del projecte va ser el següent (Taula 5.3.):

Taula 5.3. Cronograma grups peer provincials

Acció	Dates	
	Inici	Finalització
1. Conformació grups peer	01/04/2019	30/04/2019
2. Sessions treball grups peer	01/05/2019	30/06/2019
3. Redacció d'informes BBC	01/07/2019	31/07/2019
4. Obtenció de la Certificació peer	01/09/2019	30/10/2019

Font: elaboració pròpia

Una vegada feta la **conformació dels grups peer**, es va iniciar el **procés de treball dels grups peer** a través de les seues sessions. Inicialment es va plantejar realitzar un mínim de set sessions de treball de 2 hores de durada cadascuna. Els temes a tractar a cada sessió serien:

- **1ª sessió:** presentació de les entitats participants i consultor/a. Explicació dels objectius del projecte, breu introducció del model de l'Economia del Bé Comú i de les ferramentes d'anàlisi del BBC. Establir de forma consensuada el cronograma de les sessions de treball. Les ferramentes a utilitzar son: Manual d'aplicació del BBC, Plantilla per la redacció de l'Informe del bé comú i Calculadora del bé comú. La Matriu del Bé Comú que s'ha utilitzat és la següent:

MATRIZ DEL BIEN COMÚN 5.0

VALOR	DIGNIDAD HUMANA	SOLIDARIDAD Y JUSTICIA	SOSTENIBILIDAD MEDIOAMBIENTAL	TRANSPARENCIA Y PARTICIPACIÓN DEMOCRÁTICA
GRUPO DE INTERÉS				
A: PROVEEDORES	A1 Dignidad humana en la cadena de suministro	A2 Justicia y solidaridad en la cadena de suministro	A3 Sostenibilidad medioambiental en la cadena de suministro	A4 Transparencia y participación democrática en la cadena de suministro
B: PROPIETARIOS Y PROVEEDORES FINANCIEROS	B1 Actitud ética en la gestión de recursos financieros	B2 Actitud solidaria en la gestión de recursos financieros	B3 Inversiones financieras sostenibles y uso de los recursos financieros	B4 Propiedad y participación democrática
C: PERSONAS EMPLEADAS	C1 Dignidad humana en el puesto de trabajo	C2 Formalidad de los contratos de trabajo	C3 Promoción de la responsabilidad medioambiental de los trabajadores	C4 Transparencia y participación democrática interna
D: CLIENTES Y OTRAS ORGANIZACIONES	D1 Actitud ética con los clientes	D2 Cooperación y solidaridad on otras empresas	D3 Impacto ambiental del uso y de la gestión de residuos de los productos y servicios	D4 Participación de los clientes y transparencia de producto
E: ENTORNO SOCIAL	E1 Propósito e impacto positivo de los productos y servicios	E2 Contribución a la comunidad	E3 Reducción del impacto medioambiental	E4 Transparencia y participación democrática del entorno social

- **2ª sessió:** Revisió de dades generals a introduir a la Calculadora EBC per tal de ponderar cada *Aspecte* de la Matriu EBC en funció de les característiques de la empresa. Explicació, per part del consultor/a, dels *TEMES A* de la Matriu EBC relatius als PROVEÏDORS, amb la finalitat de que els participants puguen analitzar-los individualment i presenten els resultats a la següent sessió.
- **3ª sessió:** Posada en comú dels resultats d'anàlisi dels *TEMES A* realitzat per cada entitat, resolució de dubtes. Aportacions de les entitats a la millora dels *Temes A* per tal d'adaptar-los a les característiques de les explotacions agroecològiques valencianes. Establiment dels objectius i àrees de millora relatius a PROVEÏDORS. Explicació, per part del consultor/a, dels *TEMES B* de la Matriu EBC relatius als PROPIETARIS I PROVEÏDORS FINANCIERS, amb la finalitat de que els participants puguen analitzar-los individualment i presenten els resultats a la següent sessió.

- 4ª sessió: ídem a la 3ª sessió però amb els TEMES C de la Matriu EBC relatius a PERSONES EMPLEADES
- 5ª sessió: ídem a la 4ª sessió però amb els TEMES D de la Matriu EBC relatius a CLIENTS I ALTRES ORGANITZACIONS
- 6ª sessió: ídem a la 5ª sessió però amb els TEMES E de la Matriu EBC relatius a L'ENTORN SOCIAL
- 7ª sessió: feed back de tot el procés de realització del BBC

L'organització prevista per a les sessions peer va estar adaptada a cada grup peer provincial segons la disponibilitat de les entitats participants, resultant finalment un nombre de sessions i hores de treball total reflectides a la següent taula (Taula 5.4.):

Taula 5.4. Sessions i Hores treballades als grups peer

Província Grup Peer	Nº Sessions	Total Hores
Alacant	10	20
Castelló	7	25
València	7	14
Totals	24	59

Font: elaboració pròpia

Redacció d'Informes EBC: Una vegada celebrades les sessions dels tres grups peer, les explotacions participants varen redactar els seus Informes del Bé Comú seguint les indicacions del/a consultor/a corresponent on reflectiren com estan treballant cadascú dels valors EBC amb els seus grups d'interès.

Obtenció de la certificació peer: una vegada arrebegats els informes EBC de les explotacions, els consultors/es redacten l'Informe Peer on s'arreplega com s'han desenvolupat els grups peer (entitats participants, nombre de sessions, hores...), així com el resum de les puntuacions obtingudes en cada aspecte de la matriu EBC, indicant si la autoavaluació inicial de cada entitat ha estat corregida per la resta d'entitats participants al grup. Junt a l'Informe Peer s'envien els Informes BBC i Calculadores BBC individuals a la AfE_EBC per obtindre la Certificació Peer corresponent.

A continuació presentem un tabla resum dels resultats de l'anàlisi del BBC realitzat per les explotacions als tres grups peer (Taula 5.5.):

Taula 5.5. Resultats anàlisi BBC de les explotacions participants

% Mitjà Puntuació Matriu EBC	Dignitat Humana	Solidaritat i Justícia Social	Sostenibilitat Ecològica	Transparència i Participació democràtica	Mitjana per grups d'interès
Proveïdors	16,00	28,00	42,00	24,00	27,50
Propietaris i Finançadors	57,50	82,50	30,00	27,50	49,38
Persones empleades	60,00	62,50	27,50	30,00	45,00
Clients i altres organitzacions	48,00	42,00	70,00	46,00	51,50
Entorn Social	54,00	38,00	52,00	18,00	40,50
Mitjana per valors	47,10	50,60	44,30	29,10	42,78

(*) Puntuació mitjana de 5 productors

Font: elaboració pròpia

Algunes conclusions dels participant dels grups peer:

- La evolució de les sessions va ser, en general molt bona. A excepció del grup de València, totes les entitats assistiren amb regularitat a les sessions.
- Les sessions varen ser molt productives, on es va aportar diferents punts de vista, dialogant i discutint molts aspectes del BBC.
- Els productors que exporten a Europa consideren necessari una certificació que incloga aspectes ètics a la gestió de les explotacions (dignitat humana, justícia social, cooperació,...) més enllà de la certificació ecològica dels productes. Alguns operadors europeus ja ho estan demanant.
- Als grups de València i Alacant, alguns productors tenien dificultats amb la gestió de les ferramentes ofimàtiques proposades (processador de textos, fulla de càlcul,...), el que va dificultar un poc el procés.
- En alguns casos es va tindre problemes per integrar els indicadors Delphi proposats a l'anàlisi del BBC. A més a més, alguns indicadors EBC no ajudaven a mesurar l'acompliment ètic dels productors o no eren rellevants per a algunes explotacions
- La durada del projecte hauria d'haver sigut major, ampliant les sessions formatives

per tal d'assimilar millor els conceptes de sostenibilitat integral proposats i per poder proposar una adaptació més acurada al seu sector. A més a més, han trobat a faltar una sessió conjunta amb tots els participants d'Alacant, Castelló i València.

- El procés de redacció dels Informes BBC és considera massa laboriós.

D'altra banda, els/les consultors/es que han coordinat els grups peer, fan les següents propostes d'adaptació del procés d'anàlisi del BBC:

- Adaptar les preguntes i els indicadors del BBC al sector agroecològic, principalment per tenir en compte la estacionalitat i temporalitat que el caracteritza.
- Simplificar el procés d'anàlisi del BBC amb preguntes més concretes i menys ferramentes (Manual, Informe, Calculadora,...).
- Facilitar la valoració/puntuació de tots el indicadors del BBC fent-la més consistent per a tots els aspectes analitzats.
- Facilitar o simplificar la redacció de l'Informe BBC.

6. Resultats finals del projecte

El desenvolupament de les sessions peer als tres grups va estar molt enriquidor per al projecte. Els resultats obtinguts són els que s'exposen a continuació.

D'una banda, les entitats participants obtingueren com a resultat un Informe de Sostenibilitat basat en els principis i valors de l'EBC que els servirà per donar a conèixer als seus grups d'interès la seua aportació al bé comú, al benestar de les persones i el medi ambient. A més a més, aquelles entitats que han estat interessades en aconseguir la Certificació Peer per part de la AfE_EBC la rebran abans del 31 d'octubre (un total de 7 entitats).

D'altra banda, durant les sessions les entitats, donat el seu coneixement del sector, han estat aportant importantíssima informació que ha estat recopilada pels tres consultors/es per tal de fer una proposta d'adaptació de l'Informe EBC al sector agrari, així com proposar un figura de qualitat diferenciada que puga servir de referència a entitats certificadores com el CAECV, per tal de que es puga certificar la sostenibilitat integral de les explotacions agràries (social, econòmica i ambiental), assegurant així que aquestes explotacions estan millorant la creació de valor social,

especialment en aspectes com: 1) la dignitat humana, 2) la solidaritat i justícia social, 3) la sostenibilitat ecològica i 4) la transparència i democràcia participativa.

Adaptacions del BBC proposades:

- El primer pas per procedir a l'adaptació del BBC al sector agroecològic ha consistit en, partint del Manual d'aplicació del BBC, fusionar aspectes de la matriu i eliminar textos o aclariments del mateix que no aporten o aporten poc al sector. Així mateix, s'han inclòs alguns indicadors nous proposats pel Delphi. El resultat d'aquest primer procés pot consultar-se a l'*Annex 1 "Adaptació del Manual BBC a explotacions agràries"*.
- Partint d'aquesta adaptació del Manual, s'ha desenvolupat una ferramenta que facilita l'anàlisi dels aspectes socials, ambientals i econòmics (criteris socialment responsables) de les explotacions amb preguntes més concretes, aconseguint així una valoració/puntuació dels mateixos més senzilla i consistent (*Annex 2*). Aquesta ferramenta facilita la certificació de les explotacions sense la obligatorietat de redactar un Informe o Memòria amb els resultats, deixant la opció de que siga el propi productor qui decideixi fer o no l'Informe per tal de donar-ho a conèixer entre els seus grups d'interès.
- Per tal d'adaptar aquesta nova ferramenta a les necessitats de cada productors (bé per les exigències o recomanacions dels seus clients, bé per les seues inquietuds i valors) es pot dividir la mateixa per valors o per grups d'interès, amb la possibilitat d'obtenir la certificació que més l'interesse. Les propostes de certificacions per a les explotacions agroecològiques socialment responsables s'arreguen a la Taula 6.1.

Taula 6.1. Propostes de certificacions per explotacions socialment responsables

	Aspectes de la Matriu EBC Inclosos
Certificació 1. Empresa ètica (dignitat humana, solidaritat i justícia social)	A1, A2, B1, B2, C1, C2, D1, D2, E1, E2
Certificació 2. Empresa sostenible ecològicament	A3, B3, C3, D3, E3
Certificació 3. Empresa transparent i cooperativa	A4, B4, C4, D4, E4
Certificació 4. Treball digne, just i solidari	C1, C2, C3, C4
Certificació 5. Empresa preocupada per l'entorn	E1, E2, E3, E4

Elaboració pròpia

- Per últim s'han desenvolupat ferramentes per facilitar a les explotacions el càlcul dels Indicadors Obligatoris proposats (*Annex 3*).

7. Conclusions

Els resultats obtinguts en el desenvolupament del projecte poden ser un punt de partida per proposar diferents tipus de certificacions ètiques i ambientals que ajuden al sector agrari valencià a transitar cap a un model de gestió acorde al desenvolupament sostenible del nostre territori, posant en el centre a les persones i el medi ambient.

Mitjançant el projecte, s'ha aconseguit definir un conjunt d'indicadors socials i ambientals adaptats a les necessitats i característiques específiques de les explotacions agroecològiques valencianes, que poden servir per a mesurar amb major precisió els impactes i la creació de valor social i ambiental, a més de l'econòmic.

També s'han dissenyat unes ferramentes d'aplicació pràctica que poden ajudar a implementar un model de gestió per a les explotacions agroecològiques valencianes que ens permeta aconseguir una certificació de qualitat. El model de l'Economia del Bé Comú, amb les seues ferramentes, és especialment útil per a implementar aquest model de gestió.

Aquesta certificació pot suposar un valor de diferenciació de les explotacions agroecològiques valencianes front a empreses del mateix territori i sobre tot front a empreses d'altres Estats, per tal d'arribar a nous mercats en desenvolupament mitjançant les exportacions.

El següent pas serà contrastar la utilitat i aplicabilitat de les ferramentes proposades, creant un grup de treball amb entitats certificadores, tècnics de la conselleria d'agricultura i explotacions agràries per tal de fer-les útils a la nostra societat.

Referències bibliogràfiques:

ALTIERI, M. A. (2002). Agroecología: principios y estrategias para diseñar sistemas agrarios sustentables. *SARANDON, SJ Agroecología: el camino hacia una agricultura sustentable. Buenos Aires-La Plata*, 49-56.

ALTIERI, M. A., HECHT, S., LIEBMAN, M., MAGDOFF, F., NORGAARD, R., & SIKOR, T. O. (1999). *Agroecología: Bases científicas para una agricultura sustentable*. Nordan-Comunidad.

CASADO, G. G., & HERNÁNDEZ, J. M. (2012). Agroecología y agricultura ecológica. Aportes y sinergias para incrementar la sustentabilidad agraria. *Agroecología*, 6, 55-62.

- CESE (2016). Dictamen del Comité Económico y Social Europeo sobre el tema «La Economía del Bien Común: un modelo económico sostenible orientado a la cohesión social». 2016/C 013/06.
- FELBER, C. (2014). *Dinero*. Deusto Ediciones, Bilbao.
- FELBER, C. (2015). *La Economía del Bien Común*. Deusto Ediciones, Bilbao.
- GLIESSMAN, S. R. (2002). *Agroecología: procesos ecológicos en agricultura sostenible*. CATIE.
- GLIESSMAN, S. R., ROSADO-MAY, F. J., GUADARRAMA-ZUGASTI, C., JEDLICKA, J., COHN, A., MÉNDEZ, V. E., ... & JAFFE, R. (2007). Agroecología: promoviendo una transición hacia la sostenibilidad. *Revista Ecosistemas*, 16(1).
- GÓMEZ, L. F., RÍOS-OSORIO, L., & ESCHENHAGEN, M. L. (2015). Las bases epistemológicas de la agroecología. *Agrociencia*, 49(6), 679-688.
- GONZÁLEZ, C. G., & PERPINYÀ, A. B., PUJOL, A. F. T., VERA, A., & BELMONTE, N. V. (2014). La agricultura social en Catalunya: innovación social y dinamización agroecológica para la ocupación de personas en riesgo de exclusión. *Ager: Revista de estudios sobre despoblación y desarrollo rural= Journal of depopulation and rural development studies*, (17), 65-97.
- LANDETA, J. (1999): *El método Delphi: una técnica de previsión para la incertidumbre*. Ariel, Barcelona.
- LANDETA, J. (2006): "Current validity of the Delphi method in social sciences", *Technological Forecasting and Social Change*, núm. 73, pp. 467-482.
- RUIZ-ROSADO, O. (2006). Agroecología: una disciplina que tiende a la transdisciplina. *Interciencia*, 31(2), 140-145.
- SANCHIS-PALACIO, J.R. & CAMPOS-CLIMENT, V. (2018). "Fonamentació teòrica del model de l'Economia del Bé Comú desde la perspectiva organitzativa", *Recerca. Revista de Pensament i Anàlisi*, 23, online first: <http://www.e-revistes.uji.es/index.php/recerca/article/view/2738>
- SANCHIS-PALACIO, J.R. & AMIGO-PÉREZ, M. (coordinadors) (2018). *El modelo de la Economía del Bien Común. Aplicación en la empresa/organización y casos prácticos*. Delta Publicaciones.
- SANCHIS-PALACIO, J. R. (coordinador) (2018). *Guia de finances ètiques, cooperatives i locals de la Comunitat Valenciana*, Publicacions de la Universitat de València.
- SARANDON, S. J., & FLORES, C. C. (2014). *Agroecología*. Editorial de la Universidad Nacional de La Plata (EDULP).

SARANDON, S. J., ABRIL, A., ACCIARESI, H., ALTIERI, M. A., ASTIER CALDERÓN, M., BEZUS, R., ... & DEL PINO, M. (2002). Agroecología: el camino hacia una agricultura sustentable.

SEVILLA GUZMAN, E. (2007): *De la Sociología Rural a la Agroecología* (en castellà). Barcelona: Icaria.

WEZEL, A., BELLON, S., DORE, T., FRANCIS, C., VALLOD, D. et al. (2009). Agroecology as a science, a movement and a practice. A review. *Agronomy for Sustainable Development*, Springer Verlag (Germany), 29 (4), <10.1051/agro/2009004>. <hal-00886499>